

Justyna Łapaj-Kucharska

Polityka zagraniczna
Polski wobec
Ameryki Łacińskiej
w okresie
pozimnowojennym

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

**Polityka zagraniczna
Polski wobec
Ameryki Łacińskiej
w okresie
pozimnowojennym**

*Mojemu kochanemu
Dziadkowi Staszкови*

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3915

Justyna Łapaj-Kucharska

**Polityka zagraniczna
Polski wobec
Ameryki Łacińskiej
w okresie
pozimnowojennym**

Redaktor serii: Publikacje Wydziału Nauk Społecznych w Dostępie Otwartym
Dariusz Rolnik

Recenzent
Katarzyna Dembicz

Redakcja
Anna U. Piłśniak

Projekt okładki
Marek J. Piwko {mjp}

Redakcja techniczna, skład i łamanie
Jadwiga Piłśniak

Korekta
Marzena Marczyk

Publikacja elektroniczna, dystrybuowana bezpłatnie
Na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach
4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

ISSN 2391-4297

ISBN 978-83-226-3742-5

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12b, 40-007 Katowice
e-mail: wydawus@us.edu.pl
www.wydawnictwo.us.edu.pl

Ark. druk. 37,0. Ark. wyd. 46,5

Spis treści

Wstęp 9

- Wprowadzenie do zagadnienia 9
- Uzasadnienie podjęcia tematu 21
- Obszar badawczy 24
- Cel badawczy i metodologia 27
- Charakterystyka rozdziałów pracy 29
- Literatura przedmiotu 33
- Podziękowania 39

Rozdział 1

Polityka zagraniczna Polski wobec wybranych państw Ameryki Łacińskiej do końca funkcjonowania układu dwubiegunowego 41

- 1.1. Uwarunkowania i cechy charakterystyczne relacji Polski z państwami Ameryki Łacińskiej przed 1945 rokiem 44
 - 1.1.1. Brazylia 47
 - 1.1.2. Argentyna 56
 - 1.1.3. Meksyk 61
 - 1.1.4. Chile 66
- 1.2. Determinanty polityki zagranicznej Polski wobec Ameryki Łacińskiej w latach 1945–1990 69
 - 1.2.1. Uwarunkowania wewnętrzne (wewnątrzpolskie) 69
 - 1.2.2. Uwarunkowania zewnętrzne (międzynarodowe) 71
- 1.3. Polityka Polski wobec wybranych państw Ameryki Łacińskiej w okresie zimnowojennym 77
 - 1.3.1. Brazylia 79
 - 1.3.2. Argentyna 84
 - 1.3.3. Meksyk 88
 - 1.3.4. Chile 92
 - 1.3.5. Kuba 94

R o z d z i a ł 2

Determinanty wewnętrzne i zewnętrzne polityki Polski wobec państw Ameryki Łacińskiej po 1989 roku 104

- 2.1. Uwarunkowania wewnętrzne (wewnątrzpolskie) 104
- 2.2. Uwarunkowania zewnętrzne (międzynarodowe) 116
- 2.3. Miejsce Ameryki Łacińskiej we współczesnym świecie 124

R o z d z i a ł 3

Miejsce i rola Ameryki Łacińskiej w polskiej polityce zagranicznej po 1989 roku 148

- 3.1. Istota stosunków Polski z państwami Ameryki Łacińskiej w latach 1989–2004 148
- 3.2. Implikacje przystąpienia Polski do Unii Europejskiej dla polityki RP wobec Ameryki Łacińskiej 158
- 3.3. Stosunki Polski z państwami Ameryki Łacińskiej w latach 2004–2016 170
 - 3.3.1. Płaszczyzna polityczna 170
 - 3.3.2. Płaszczyzna gospodarcza 190
 - 3.3.3. Płaszczyzna kulturalna 201
 - 3.3.4. Płaszczyzna naukowa 205
- 3.4. Czynniki warunkujące współpracę Polski z państwami Ameryki Łacińskiej po 1989 roku 212

R o z d z i a ł 4

Brazylia w polityce zagranicznej Polski w latach 1989–2016 219

- 4.1. Płaszczyzna polityczna 219
- 4.2. Płaszczyzna gospodarcza 231
- 4.3. Płaszczyzna kulturalna 253
- 4.4. Płaszczyzna naukowa 258

R o z d z i a ł 5

Argentyna w polityce zagranicznej Polski w latach 1989–2016 265

- 5.1. Płaszczyzna polityczna 265
- 5.2. Płaszczyzna gospodarcza 274
- 5.3. Płaszczyzna kulturalna 291
- 5.4. Płaszczyzna naukowa 298

R o z d z i a ł 6

Meksyk w polityce zagranicznej Polski w latach 1989–2016 302

- 6.1. Płaszczyzna polityczna 302
- 6.2. Płaszczyzna gospodarcza 319
- 6.3. Płaszczyzna kulturalna 335
- 6.4. Płaszczyzna naukowa 340

R o z d z i a ł 7

Chile w polityce zagranicznej Polski w latach 1989–2016 346

- 7.1. Płaszczyzna polityczna 346
- 7.2. Płaszczyzna gospodarcza 360
- 7.3. Płaszczyzna kulturalna 378
- 7.4. Płaszczyzna naukowa 385

R o z d z i a ł 8

Kolumbia w polityce zagranicznej Polski w latach 1989–2016 394

- 8.1. Płaszczyzna polityczna 394
- 8.2. Płaszczyzna gospodarcza 404
- 8.3. Płaszczyzna kulturalna 424
- 8.4. Płaszczyzna naukowa 432

R o z d z i a ł 9

Wenezuela w polityce zagranicznej Polski w latach 1989–2016 439

- 9.1. Płaszczyzna polityczna 439
- 9.2. Płaszczyzna gospodarcza 454
- 9.3. Płaszczyzna kulturalna 464
- 9.4. Płaszczyzna naukowa 471

R o z d z i a ł 10

Współpraca Polski z państwami Ameryki Łacińskiej w drugiej dekadzie XXI wieku – problemy i wyzwania, perspektywy, rekomendowane działania 476

- 10.1. Największe problemy i wyzwania 490
 - 10.1.1. Płaszczyzna polityczna 490
 - 10.1.2. Płaszczyzna gospodarcza 499
 - 10.1.3. Płaszczyzna kulturalna i naukowa 508
- 10.2. Perspektywy rozwoju współpracy 512
- 10.3. Rekomendowane działania 520

Zakończenie 531

Bibliografia 541

Summary 589

Resumen 591

Wprowadzenie do zagadnienia

W polityce zagranicznej Polski w okresie pozimnowojennym priorytetowe znaczenie ma obszar euroatlantycki (przede wszystkim stosunki z państwami europejskimi i, na płaszczyźnie bezpieczeństwa, ze Stanami Zjednoczonymi) oraz wschodni (w szczególności relacje z Rosją, Ukrainą i Białorusią). Pozostałe kierunki, w tym państwa tzw. Trzeciego Świata¹, między innymi Ameryka

¹ W czasach zimnej wojny ponad 130 państw pozaeuropejskich (przede wszystkim afrykańskich, azjatyckich oraz latynoamerykańskich) tworzyło niejednorodną grupę nazywaną Trzecim Światem, krajami niezaangażowanymi czy też, pod koniec tego okresu, Południem (zaczęto tym mianem określać państwa nowo wyzwolone spod panowania kolonialnego). Wschód i Zachód toczyły tam rywalizację o wpływy w przeświadczeniu, że polityczno-ideologiczne i gospodarcze pozyskanie tych obszarów przyczyni się do ostatecznego zwycięstwa jednego z bloków. Sam termin „Trzeci Świat” został wprowadzony do dyskursu politycznego przez francuskiego demografa Alfreda Saury'ego w 1952 roku. Stwierdził on, że Zachód i blok radziecki (tj. Pierwszy i Drugi Świat) walczą o wpływy w Trzecim Świecie, tj. grupie państw nierozwiniętych, których społeczeństwa przypominają pozbawiony praw i eksploatowany stan trzeci w przedrewolucyjnej Francji. Jak pisze Roman Kuźniar, koniec rywalizacji zimnowojennej to zarazem zakończenie wspomnianego trójpodziału, wyodrębnianie Trzeciego Świata stało się więc bezzasadne. Pod koniec XX wieku rozpoczął się proces różnicowania krajów Trzeciego Świata i stosunki z tymi państwami zaczęły być określane w sposób indywidualny, adekwatnie do znaczenia i specyfiki danego kraju. Pomimo zakończenia zimnej wojny i formalnego zaniku podziału stosunków międzynarodowych na „trzy światy”, koncepcja Trzeciego Świata zachowuje aktualność, ze względu na ciągłość problemów związanych z zapóźnieniem ekonomicznym i wewnętrzną niestabilnością polityczną państw tego regionu, mimo że część z nich przezwyciężyła trudności rozwojowe, wchodząc do grona państw nowo uprzemysłowionych. Latynoamerykańskie kraje rozwijające się i dokonujące znacznego postępu w zakresie uprzemysłowienia i rozwoju gospodarki rynkowej określa się

Łacińska, nigdy nie cieszyła się dużym zainteresowaniem decydentów polityki zagranicznej Polski i zajmowały w polskiej dyplomacji miejsce drugorzędne czy wręcz marginalne.

Stosunki Polski z krajami Ameryki Łacińskiej w znacznym stopniu zostały zdeterminowane przez wydarzenia historyczne. W czasie, gdy państwa tego regionu walczyły o swoją niepodległość, Polska jako suwerenne państwo nie istniała i przez długie lata była wymazana z politycznej mapy Europy. Nawiązanie przez nasz kraj stosunków dyplomatycznych czy handlowych było więc niemożliwe. Poza tym Polska nigdy w swej historii nie prowadziła polityki kolonialnej, dlatego też jej aktywność polityczna czy gospodarcza w Azji, Afryce i obu Amerykach była znikoma. W kontaktach z państwami pozaeuropejskimi, w tym latynoamerykańskimi, nie upatrywano nadzwyczajnych korzyści czy też możliwości realizacji celów strategicznych. Dążono przede wszystkim do umocnienia tych sił politycznych, które zmierzały do utrwalenia własnej suwerenności i osłabienia wpływów nekolonialnych.

Na przestrzeni wieków wystąpiło zatem niewiele okoliczności, które skłoniłyby Polskę i państwa Ameryki Łacińskiej do intensyfikacji wzajemnych relacji. Region ten od dawna jednak istniał w świadomości społecznej Polaków. Stosunki polsko-latynoamerykańskie mają długą tradycję, na którą składają się kontakty polityczne, gospodarcze, kulturalne i naukowe. Ameryka Łacińska to także obszar najliczniejszych (poza Europą) skupisk Polonii.

Historię stosunków polsko-latynoamerykańskich można podzielić na kilka etapów:

- 1) okres od XVI do XVIII wieku;
- 2) wiek XIX;
- 3) przełom XIX i XX wieku;
- 4) okres II RP (od 1918 do 1945 roku);
- 5) okres PL i PRL (od 1945 do 1989/1990 roku);
- 6) okres od 1989/1990 do 2004 roku;
- 7) okres najnowszy, po 2004 roku.

mianem państw budujących gospodarki rynkowe (ang. *emerging markets*). Według tygodnika „The Economist”, w regionie Ameryki Łacińskiej można do nich zaliczyć: Argentynę, Brazylię, Chile, Kolumbię, Meksyk, Peru i Wenezuelę. Spośród państw innych obszarów świata w grupie tej znajdują się między innymi: Chiny, Indie, Singapur, Republika Korei, Tajwan, Tajlandia, Malezja, Egipt, RPA, Izrael, a także Czechy, Węgry, Polska, Rosja i Turcja; według innej klasyfikacji, uznaje się je za kraje wysokorozwinięte, uwzględniając wysokość dochodu na jednego mieszkańca. Zob. R. KUŹNIAR: *Droga do wolności*. Warszawa 2008, s. 113; zob. też E. HALIŹAK: *Południe (państwa rozwijające się – Trzeci Świat)*. W: *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*. Red. E. HALIŹAK, R. KUŹNIAR. Warszawa 2006, s. 461.

W okresie od XVI do XVIII wieku do Ameryki Łacińskiej (na przykład na San Domingo²) zaczęli przybywać pierwsi Polacy. Były to jednak przypadki jednostkowe i odosobnione. W żadnym z krajów tego regionu Polacy nie stanowili wówczas zwartej grupy, a wyjazdy nie miały charakteru ani masowego, ani trwałego. Na okres ten przypada natomiast kształtowanie się pewnego negatywnego stereotypu wśród grup rządzących i polskiego społeczeństwa w odniesieniu do społeczeństw latynoamerykańskich, który zaczął być przełamany dopiero w XIX wieku. W połowie XVI wieku zostały nawiązane kontakty pomiędzy dworami królewskimi Polski i Hiszpanii, czego później jednak nie wykorzystano, ze względu na strategiczne zwrócenie się Polski ku Wschodowi. W miarę angażowania się naszego kraju w ekspansję polityczną i misję religijną za wschodnią granicą malało zainteresowanie sprawami Nowego Świata i następowało stopniowe oddalanie się od nurtu polityki międzynarodowej obejmującej ten region.

Wiek XIX był okresem kształtowania się pozytywnego obrazu Polaków i polskości wśród społeczeństw latynoamerykańskich oraz wzrostu zainteresowania Ameryką Łacińską w polskich środowiskach oświeconych, między innymi tworzącej się inteligencji Polski porozbiorowej. Można odnotować trzy istotne z punktu widzenia relacji polsko-latynoamerykańskich ówczesne zjawiska. Pierwszym była znaczna emigracja polskiej inteligencji, w tym zwłaszcza z wykształceniem technicznym, będąca odpowiedzią na zapotrzebowanie kadrowe młodych republik Ameryki Łacińskiej, w których polscy inżynierowie różnych specjalności kształtowali pozytywny wizerunek swojego kraju ojczystego. Dotyczyło to zwłaszcza Chile, Peru, Argentyny i Brazylii. Drugie to działalność eksploracyjna polskich przyrodników, którzy prowadzili liczne badania w różnych częściach Ameryki Południowej. Trzecim zaś była aktywność polskich wojskowych, którzy ochotniczo wstępowali do służby w armiach wyzwoleniczych i narodowych, przede wszystkim Argentyny, Brazylii, Chile, Wenezueli i Kuby.

Na przełomie lat 60. i 70. XIX wieku rozpoczęła się masowa emigracja (głównie zarobkowa) Polaków do krajów latynoamerykańskich, której apogeum stanowiła tzw. gorączka brazylijska (1890/1891). Większe grupy polskich emigrantów przybywały do krajów Ameryki Łacińskiej także w wyniku określonych wydarzeń historycznych i z powodów politycznych, najpierw po powstaniu listopadowym (w latach 30. XIX wieku), a następnie styczniowym (lata 60. XIX wieku). Przełom XIX i XX wieku to czas największego napływu

2 W XVI wieku w odniesieniu do Haiti używano nazw San Domingo lub Santo Domingo. Dawniej posługiwano się też nazwą Hispaniola – czyli Mała Hiszpania – nadaną przez Kolumba podczas jego wyprawy pod koniec XV wieku.

Polaków na ziemi Ameryki Południowej, głównie do Brazylii i Argentyny, a także do Urugwaju, Peru i Chile.

I wojna światowa zahamowała falę emigracyjną z Polski do Ameryki Łacińskiej, aż do momentu, kiedy po zakończeniu działań wojennych utworzono placówki konsularne na terenach stanowiących główne skupiska emigracyjne Polaków w krajach tego regionu – zwłaszcza w Brazylii, Argentynie i Meksyku. Rozpoczął się wówczas okres (trwający do 1939 roku), w którym budowano – na podstawie wcześniejszych doświadczeń współpracy – nową jakość stosunków politycznych i gospodarczych Polski z państwami latynoamerykańskimi. Odzyskanie przez Polskę niepodległości stworzyło możliwość instytucjonalizacji polityki zagranicznej RP wobec państw Ameryki Łacińskiej. Rozwojowi relacji politycznych i gospodarczych sprzyjała duża liczebność polskich emigrantów, którzy nie tylko zadomowili się w krajach swojego pobytu, ale także uzyskiwali tam znaczne wpływy. Jednym z najważniejszych efektów masowej fali przyływu Polaków na ziemi latynoamerykańskie było rozbudzenie zainteresowania tym regionem w naszym kraju, ujawniającego się na wielu płaszczyznach, między innymi kultury i edukacji. Ponadto po 1918 roku zinstytucjonalizowano działalność na rzecz emigracji polskiej w Ameryce Łacińskiej.

Ameryka Łacińska została uznana przez decydentów politycznych II RP za ważny obszar współpracy gospodarczej i handlowej. Ruch emigracyjny trwał, choć nie przybierał już takich rozmiarów jak wcześniej. Emigrację masową zastąpiły wyjazdy indywidualne (badacze, dziennikarze, podróżników itp.). Pierwszymi krajami regionu, z którymi Polska nawiązała po I wojnie światowej stosunki dyplomatyczne, były Brazylia (1920), Argentyna (1922) i Meksyk (1924)³. Polskie przedstawicielstwa dyplomatyczne i konsularne do 1939 roku utworzono w 19 krajach Ameryki Łacińskiej. W latach 1939–1945, wskutek nacjonalistycznej polityki niektórych państw latynoamerykańskich (w tym kraju największej polskiej imigracji – Brazylii), zostały wprowadzone znaczne ograniczenia dotyczące cudzoziemców, uniemożliwiające dalsze przyjazdy Polaków, a także rozwój Polonii już tam osiadłej.

W okresie obejmującym lata powojenne, od 1945 roku do przełomu lat 1989 i 1990, stosunki polsko-latynoamerykańskie rozwijały się w nowych realiach międzynarodowych. W przypadku polskiej polityki zagranicznej związki te były zdeterminowane wpływem i zależnością od ZSRR. Po zakończeniu II wojny światowej większość krajów Ameryki Łacińskiej, w ślad za wielkimi mocarstwami, uznała władze w Warszawie. Jedynie Kuba i Paragwaj utrzymywały jeszcze przez pewien czas stosunki z rządem emigracyjnym w Londynie. Charakter

3 A. DEMBICZ et al.: *Stan i perspektywy stosunków gospodarczych Polski z krajami Ameryki Łacińskiej*. Warszawa 1997, s. 11–12.

kontaktów międzypaństwowych oraz podłoże polskiej emigracji do krajów Ameryki Łacińskiej w omawianym okresie warunkowały głównie czynniki polityczno-ideologiczne.

Mimo że w PRL względy ideologiczne miały mniejszy wpływ na działalność polskiej dyplomacji niż w przypadku innych państw bloku wschodniego, to stosunki zewnętrzne Polski, między innymi z państwami latynoamerykańskimi, były w tym okresie podporządkowane regułom zimnowojennym. Kształtował się wówczas raczej niekorzystny wzorzec rozwoju relacji bilateralnych. Ameryka Łacińska pozostawała dla Polski regionem egzotycznym, odległym i przede wszystkim wymagającym pomocy obszarem Trzeciego Świata, z którego niewiele poza dorobkiem kulturowym i surowcami można było czerpać. Po 1959 roku – zwycięstwie rewolucji na Kubie i przejęciu władzy przez Fidela Castro nastąpiła intensyfikacja stosunków PRL z tym państwem. Kuba odegrała szczególną rolę w zbliżeniu PRL i Ameryki Łacińskiej oraz w popularyzacji tego regionu w naszym kraju⁴.

Pod koniec lat 50. XX wieku obserwowano ożywienie relacji politycznych PRL także z innymi państwami latynoamerykańskimi, między innymi na forum ONZ. Zorganizowano wówczas wiele wizyt dwustronnych na wysokim szczeblu. Przykładowo podróż do Argentyny, Urugwaju, Brazylii i Meksyku odbył wiceminister spraw zagranicznych PRL Józef Winiewicz, natomiast w 1958 roku do Polski przyjechał prezydent Meksyku Adolfo Ruiz Cortinez.

Lata 60. i 70. XX wieku charakteryzowały się w stosunkach polsko-latynoamerykańskich dość dużą częstotliwością spotkań politycznych, zwłaszcza między delegatami rządów PRL oraz Meksyku i Kuby. W 1963 roku do Meksyku udał się premier Józef Cyrankiewicz, natomiast w 1962 roku minister spraw zagranicznych Adam Rapacki odwiedził Kubę. Trzy lata później wizytę w Polsce złożył minister Rewolucyjnych Sił Zbrojnych Kuby Raul Castro, a w maju 1972 roku – Fidel Castro. Jednym z ważniejszych wydarzeń w stosunkach polsko-kubańskich w tym okresie był przyjazd do Hawany I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka, w 1975 roku. Ostatnia wizyta na Kubie I sekretarza KC PZPR i premiera rządu PRL – Wojciecha Jaruzelskiego odbyła się w 1985 roku. Wśród istotnych spotkań w latach 80. XX wieku przedstawicieli PRL i państw Ameryki Łacińskiej należy wymienić oficjalną podróż dyplomatyczną ministra spraw zagranicznych Polski Józefa Czyrka w 1981 roku do Brazylii. Od momentu nawiązania relacji dyplomatycznych, tj. od

4 Intensyfikacja stosunków (politycznych, gospodarczych i kulturalnych) Polski z największym krajem Karaibów przyczyniła się to do wzrostu zainteresowania państwami Ameryki Łacińskiej wśród polskich badaczy (wiele prac poświęconych temu regionowi i stosunkom polsko-latynoamerykańskim pochodzi właśnie z tego okresu) i przedstawicieli świata kultury.

1947 roku, rozwijały się także polityczne i gospodarcze stosunki Polski z Nikaraguą. Kontakty dwustronne na najwyższym szczeblu zintensyfikowały się jednak dopiero w latach 80. XX wieku. Dwukrotnie wówczas odwiedził Polskę prezydent Nikaragui Daniel Ortega Saavedra, w 1984 i 1985 roku.

W latach 70. XX wieku nastąpił dynamiczny wzrost wymiany handlowej między Polską a krajami latynoamerykańskimi. Sprzyjała temu łatwość kredytowania zewnętrznego oraz otwieranie się polskiej gospodarki na kontakty z państwami spoza bloku wschodniego. Współpraca ta nie trwała jednak długo, bo już w latach 80. XX wieku zaczęto wycofywać się z wielu zobowiązań pomocowych. Zmniejszeniu uległa też wymiana handlowa i współpraca gospodarcza. Postępująca tendencja spadkowa była spowodowana kryzysem zadłużeniowym krajów latynoamerykańskich oraz podobnymi problemami Polski, a także sytuacją polityczną naszego kraju w związku z wprowadzeniem stanu wojennego w grudniu 1981 roku. Formalnie najważniejszymi partnerami Polski w regionie pozostawały Kuba i Nikaragua. Mimo że otwieranie się Polski na świat po 1970 roku ułatwiło nawiązywanie i rozbudowywanie kontaktów z innymi państwami Ameryki Łacińskiej, to nie wykraczano poza ściśle określone kryteria polityczno-ideologiczne. W konsekwencji przez kilkadziesiąt lat nie było możliwości rozwoju relacji Polski z większością państw tej części świata.

W wyniku przemian ustrojowych w Polsce po 1989 roku pojawiła się możliwość określenia na nowo polityki kraju wobec regionu latynoamerykańskiego. W aktywności zagranicznej RP w latach 90. XX wieku podkreślano przede wszystkim znaczenie przestrzegania praw człowieka oraz swobód demokratycznych i obywatelskich w stosunkach międzynarodowych. Wśród priorytetów polityki zagranicznej RP wobec państw Ameryki Łacińskiej w latach 1989–2004 znajdowały się: wprowadzenie regulacji z dziedziny prawno-traktatowej (w tym dotyczących stosunków w zakresie ochrony inwestycji, unikania podwójnego opodatkowania, współpracy kulturalnej), znoszenie obowiązków wizowych na zasadach wzajemności, a także tworzenie sieci polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych. Zgodnie z deklaracjami, dążono do aktywizacji relacji gospodarczych i wymiany handlowej Polski z państwami latynoamerykańskimi oraz szeroko rozumianej promocji naszego kraju w tym regionie.

O tym, że Ameryka Łacińska znajdowała się na początku lat 90. XX wieku w obszarze zainteresowań decydentów polityki zagranicznej Polski, świadczyły między innymi wizyty ówczesnego ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego, które złożył w 1991 roku w Brazylii, Argentynie, Urugwaju, Paragwaju i Chile. Podróż do tych samych państw cztery lata później odbył prezydent RP Lech Wałęsa.

Ostatnia dekada XX i pierwsza dekada XXI wieku nie sprzyjały rozwojowi relacji polsko-latynoamerykańskich ze względu na priorytety, jakie wyznaczyły

w swojej polityce zagranicznej państwa obu stron. Działania polskich władz skupiały się na reformach systemowych kraju oraz na zbliżeniu z państwami europejskimi i zachodnioeuropejskimi strukturami integracyjnymi (czego konsekwencją było przystąpienie do NATO i Unii Europejskiej), nie przywiązywano więc większej wagi do kwestii stosunków z krajami pozaeuropejskimi. Wyjątkiem były Stany Zjednoczone Ameryki, Kanada, a także (w mniejszym stopniu) niektóre państwa azjatyckie, w tym przede wszystkim Chiny. Ponadto zmiana systemu gospodarczego w Polsce, a zwłaszcza przejście na wolnodelizowe rozliczenia międzynarodowe, spowodowała drastyczne ograniczenie polsko-latynoamerykańskiej wymiany handlowej i współpracy gospodarczej. W rezultacie w latach 90. XX wieku doszło do marginalizacji obszarów spoza Europy, w tym Ameryki Łacińskiej, w polityce zagranicznej RP.

Ani po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku, ani w latach 90. XX wieku nie wypracowano kompleksowej strategii, nie sprecyzowano podstawowych interesów i celów w zakresie polityki Polski wobec państw latynoamerykańskich, w perspektywie krótko- czy długookresowej. Podejmowano jedynie działania doraźne, nastawione głównie na osiągnięcie celów krótkofalowych. Uniemożliwiało to perspektywiczne kształtowanie relacji Polski z partnerami latynoamerykańskimi, z uwzględnieniem interesów państwa w skali globalnej. Z tego samego powodu wiele spośród wyznaczonych w latach 90. XX wieku założeń latynoamerykańskiej polityki Polski nie doznało się realizacji.

Za wyróżnieniem w polityce Polski wobec Ameryki Łacińskiej etapu, którego początek wyznacza 2004 rok, tj. przystąpienie naszego kraju do Unii Europejskiej, przemawiają implikacje, jakie w związku z tą akcesją zaistniały w relacjach polsko-latynoamerykańskich. Przede wszystkim nastąpiła zmiana ich formalno-prawnej podstawy. Wypowiedziawszy niektóre umowy bilateralne z krajami Ameryki Łacińskiej, Polska stała się beneficjentem porozumień unijnych.

Członkostwo RP w strukturach UE zwiększyło atrakcyjność Polski jako wiarygodnego i stabilnego gospodarczo partnera współpracy. Zmianie uległa też percepcja naszego kraju, który strona latynoamerykańska zaczęła postrzegać z perspektywy roli, jaką odgrywa w UE, oraz jego potencjalnego wpływu na decyzje dotyczące państw Ameryki Łacińskiej. Ponadto przystąpienie Polski do UE wiązało się z niezbędnymi zmianami w wielu dziedzinach życia politycznego i ekonomicznego, w tym w zakresie polityki zagranicznej RP wobec krajów pozaeuropejskich. Generowało to konieczność zwrócenia większej uwagi między innymi na region latynoamerykański. Polskie władze zostały zobligowane do opracowania strategii dotyczącej pozaeuropejskich krajów rozwijających się, w tym regionu Ameryki Łacińskiej. Przystąpienie Polski do UE stworzyło szansę na intensyfikację relacji kraju z państwami

latynoamerykańskimi na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej, z wykorzystaniem unijnych mechanizmów i zgodnie z priorytetami tej organizacji względem regionu. Tym bardziej, że UE prowadzi aktywną politykę wobec państw rozwijających się oraz intensywny dialog z Ameryką Łacińską w wielu różnych obszarach.

W opracowanej w 2004 roku przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, przy współudziale Ministerstwa Gospodarki RP, Strategii RP w odniesieniu do pozaeuropejskich krajów rozwijających się⁵ wyróżniono kilka państw latynoamerykańskich ze względu na ich znaczenie dla polskiej dyplomacji. Do grupy państw określonych jako priorytetowe zaliczono Brazylię, Argentynę, Meksyk i Chile. Za państwa ważne zaś uznano Wenezuelę i Kolumbię. Podjęto także próbę wyznaczenia celów polityki RP względem regionu latynoamerykańskiego na podstawie analizy czynników sprzyjających (jak bliskość cywilizacyjna i tradycje kulturowe) i utrudniających (jak odległość geograficzna czy niewielki stopień dywersyfikacji polskiej oferty eksportowej relatywnie do możliwości i potencjału) rozwój efektywnej współpracy Polski z państwami Ameryki Łacińskiej, a także na podstawie oceny szans i zagrożeń we wzajemnych relacjach.

Polska utrzymuje stosunki dyplomatyczne ze wszystkimi 33 państwami Ameryki Łacińskiej. W regionie tym znajduje się 9 ambasad RP: w Argentynie, Brazylii, Chile, Kolumbii, Meksyku, Peru, Wenezueli, na Kubie i (od maja 2017 roku) w Panamie oraz jeden konsul generalny RP, w Kurytybie. W Polsce z kolei swoje oficjalne stałe przedstawicielstwo ma 10 państw regionu: Argentyna, Brazylia, Chile, Kolumbia, Kuba, Meksyk, Peru, Panama, Urugwaj i Wenezuela⁶. Znacząco rozwinęła się instytucja konsula honorowego. Obecnie (w drugiej połowie 2017 roku) istnieje 45 konsulatów honorowych Polski w Ameryce Łacińskiej.

Rozwijaniu dialogu politycznego, jaki Polska prowadzi (w wymiarze dwu- i wielostronnym i na różnych szczeblach) ze swoimi głównymi partnerami w tej części świata, sprzyja mechanizm konsultacji polityczno-gospodarczych na poziomie wiceministerialnym. W stosunkach polsko-latynoamerykańskich praktycznie nie występują kwestie sporne czy sprzeczne interesy. Wyjątkiem są stosunki Polski z Kubą i Wenezuelą, ze względu na to, że nie przestrzega się w nich standardów demokratycznego państwa prawa ani nie respektuje praw człowieka. W relacjach Polski z tymi dwoma krajami nie bez znaczenia są działania Stanów Zjednoczonych, w większej mierze niż państw europejskich.

5 Strategia RP w odniesieniu do pozaeuropejskich krajów rozwijających się. [Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP]. Warszawa, listopad 2004.

6 Ambasada Ekwadoru w Polsce została zamknięta w 2015 roku.

Warto podkreślić, że polityka USA stała się jednym z najważniejszych czynników warunkujących kształt systemu międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej.

Wyrazem takiej polityki było wprowadzenie w 1823 roku tzw. doktryny Monroego, opracowanej przez sekretarza stanu USA Johna Quincy'ego Adamsa. Jej podstawę stanowiło założenie, że kontynent amerykański nie może podlegać dalszej kolonizacji ani ekspansji politycznej ze strony państw europejskich. Zgodnie z doktryną, każda próba opanowania amerykańskiego terytorium (w tym także państw Ameryki Łacińskiej) miała zostać uznana za akt wrogi wobec USA. W kolejnych dziesięcioleciach XIX wieku, a także przez cały wiek XX Stany Zjednoczone miały istotny wpływ na kształtowanie się systemu politycznego i gospodarczego państw Ameryki Łacińskiej, w tym ich stosunków zewnętrznych. Aż do czasu zakończenia zimnej wojny region ten był uzależniony od interesów i polityki USA. W drugiej dekadzie XXI wieku tendencje te straciły na sile, ale ze względu na istniejące współzależności polityczne i gospodarcze pomiędzy USA a państwami Ameryki Łacińskiej, jak również bliskość terytorialną, nadal odgrywają niebagatelną rolę w polityce wewnętrznej i zagranicznej państw tego regionu.

Wśród głównych celów polityki zagranicznej RP wobec Ameryki Łacińskiej w latach 2004–2016 można wymienić: rozbudowę relacji ekonomicznych i politycznych (zwłaszcza z państwami priorytetowymi w latynoamerykańskiej polityce Polski, tj. Brazylią, Argentyną, Chile i Meksykiem), działania na rzecz szybkiego wejścia w życie umowy stowarzyszeniowej UE – Ameryka Środkowa⁷, umowy o handlu między UE a Peru i Kolumbią⁸ oraz kontynuacji umowy stowarzyszeniowej UE – Mercosur, intensyfikację relacji politycznych z Meksykiem, Kolumbią, Peru i Chile (co zostało potwierdzone między innymi uzyskaniem przez Polskę w lipcu 2015 roku statusu obserwatora w Sojuszu Pacyfiku oraz rozpoczęciem prac nad ustanowieniem wzmocnionego dialogu z Meksykiem), uzupełnianie bazy traktatowej z kluczowymi partnerami Polski w Ameryce Łacińskiej oraz intensyfikację dialogu politycznego z państwami, które zajmowały do tej pory miejsce drugoplanowe w polityce RP, takimi jak Peru, Ekwador (plany otwarcia ambasady RP w Quito), Boliwia (w marcu 2015 roku przeprowadzono pierwsze w historii dwustronne konsultacje polityczne), Panama (otwarcie placówki dyplomatycznej w maju 2017 roku) i Kuba (rewitalizacja dialogu politycznego – w maju 2015 roku zorganizowano polsko-kubańskie

7 Agreement establishing an Association between the European Union and its Member States, on the one hand, and Central America on the other, 20th of June, 2016, COUNCIL DECISION (EU) 2016/1001. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2016/1001/oj> [dostęp: 8.07.2017].

8 Trade Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Colombia and Peru, of the other part. EU/CO/PE/en 1. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/march/tradoc_147704.pdf [dostęp: 8.07.2017].

konsultacje polityczne w Hawanie, a w czerwcu 2017 roku odbyła się pierwsza od ponad 30 lat wizyta ministra spraw zagranicznych Polski, Witolda Waszczykowskiego, w tym kraju)⁹.

Polityka Polski wobec Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym determinowana była wewnętrznymi i zewnętrznymi uwarunkowaniami o charakterze subiektywnym oraz obiektywnym. Wśród obiektywnych czynników sprzyjających rozwojowi wzajemnych relacji po 1989 roku należy wymienić istniejącą tradycję kontaktów handlowych i politycznych, bliskość cywilizacyjną i kulturową (w tym pod względem religii dominującej, którą jest katolicyzm), podobne struktury instytucji demokratycznych oraz porównywalny charakter reform gospodarczych i politycznych przeprowadzonych w Polsce i w większości krajów regionu latynoamerykańskiego w latach 90. XX wieku. Istotne znaczenie ma także dostateczna komplementarność gospodarek polskiej i krajów latynoamerykańskich, co stwarza duże możliwości zwiększenia obrotów handlowych i uzyskania korzystniejszej struktury wymiany.

Niewątpliwie, czynniki takie, jak odległość geograficzna czy niestabilność polityczna i gospodarcza oraz pogarszający się stan bezpieczeństwa wewnętrznego niektórych państw Ameryki Łacińskiej (na przykład od początku 2017 roku Wenezueli), należą do obiektywnych przyczyn utrudniających i hamujących rozwój współpracy. Ponadto część państw regionu nadal należy do najbardziej zadłużonych na świecie. Pomimo to, że została zwiększona skuteczność polityki makroekonomicznej oraz tworzy się warunki atrakcyjne dla zagranicznych inwestorów, tamtejsze gospodarki są według OECD zagrożone silnymi wahaniami koniunktury, inflacją i destabilizacją walut. Niekorzystny

9 Zob. np.: *Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012–2016*. Warszawa 2012. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. https://www.polskapomoc.gov.pl/download/files/Dokumenty_i_Publikacje/Priorytety_Polskiej_Polityki_Zagranicznej_2012-2016.pdf [dostęp: 8.07.2017]; *Stosunki Polska – Ameryka Łacińska i Karaiby*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. http://msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/ameryka_lacinska_i_karaiby/stosunki_dwustronne_ameryka_lacinska_karaiby/tytul_strony;jsessionid=61FoFF2C3CC1D311D7A983278DFEF7BA.cmsap6p [dostęp: 8.07.2017]; *Konsultacje polityczne wiceministra Leszka Soczewicy w Boliwii i Peru*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/konsultacje_polityczne_wice_ministra_leszka_soczewicy_w_boliwii_i_w_peru;jsessionid=2EED87DDCDE31B7270207E2D79A4A331.cmsap1p [dostęp: 8.07.2017]; *Pierwsza od 30 lat wizyta szefa polskiej dyplomacji na Kubie*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/pierwsza_od_30_lat_wizyta_szefa_polskiej_dyplomacji_na_kubie [dostęp: 8.07.2017]; *Polsko-kubańskie konsultacje polityczne w Hawanie*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. http://www.msz.gov.pl/pl/c/MOBILE/polityka_zagraniczna/inne_kontynenty/ameryka_lacinska_i_karaiby/polsko_kubanskie_konsultacje_polityczne [dostęp: 8.07.2017].

bilans handlowy w relacjach polsko-latynoamerykańskich może być także wynikiem ograniczeń protekcjonistycznych (taryfowych i biurokratycznych) występujących w niektórych krajach Ameryki Łacińskiej (na przykład w Brazylii czy Argentynie).

W wypowiedziach decydentów oraz w dokumentach Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP począwszy od 1990 roku nie brakowało zapewnień o istotności Ameryki Łacińskiej w polityce zagranicznej Polski, jak również o dążeniach do umacniania i intensyfikacji relacji z krajami tego regionu. Deklaracje te nie znajdowały jednak wystarczającego odzwierciedlenia w praktyce.

W ciągu ostatnich lat obserwuje się pewne pozytywne przejawy świadczące o wzroście zainteresowania kierunkiem latynoamerykańskim w zakresie stosunków dyplomatycznych. Należy tu wymienić między innymi: intensyfikację dialogu politycznego na najwyższym szczeblu z Meksykiem (historyczna wizyta prezydenta RP, Andrzeja Dudy, w Meksyku w kwietniu 2017 roku), przywrócenie placówki dyplomatycznej Polski w Panamie (w maju 2017 roku), wznowienie dialogu politycznego na wysokim szczeblu z największym krajem Karaibów – Kubą (wspomniana wizyta Witolda Waszczykowskiego) czy też otrzymanie przez Polskę statusu obserwatora w zyskującym na znaczeniu regionalnym ugrupowaniu, Sojusz Pacyfiku (w lipcu 2015 roku).

W dużej mierze jednak region Ameryki Łacińskiej nadal postrzegany jest przez decydentów polskiej polityki zagranicznej i przez polskich przedsiębiorców stereotypowo – jako zbyt „trudny”, niedostępny, nieatrakcyjny, o niewielkim potencjale gospodarczym. Wynika to z niewystarczającego rozpowszechnienia wiedzy na temat Ameryki Łacińskiej w polskim społeczeństwie. Brakuje też odpowiedniej woli politycznej w sferze rozwoju relacji z państwami tego regionu. Ma to negatywny wpływ zarówno na wzajemną percepcję państw i narodów, jak i na dwustronne relacje.

Amerykę Łacińską w niewielkim stopniu uwzględnia się w debacie na temat polskiej polityki zagranicznej po 1989 roku, choć jest to obszar niezwykle ciekawy i bogaty pod względem cywilizacyjnym, politycznym i gospodarczym. Burzliwa historia, zróżnicowanie ekonomiczne, polityczne, kulturowe i społeczne, w połączeniu z unikalną przyrodą i dużymi zasobami naturalnymi, budują atrakcyjność regionu. Powodzenie polityczno-gospodarczych i społecznych reform, które przeprowadzono w krajach latynoamerykańskich po 1990 roku, przyczyniło się do dynamicznego rozwoju przemysłowego, a w konsekwencji do zauważalnego wzrostu roli i znaczenia Ameryki Łacińskiej w gospodarce światowej oraz w międzynarodowych stosunkach politycznych.

Sam termin „Ameryka Łacińska” został wyodrębniony przez kolumbijskiego pisarza i publicystę José Marię Torresa Caiceda w latach 50. XIX stulecia. Ameryka Łacińska jest definiowana jako region obejmujący południową część

kontynentu Ameryki Północnej (od Rio Grande¹⁰) oraz cały kontynent Ameryki Południowej, wraz z przybrzeżnymi wyspami oraz archipelagami – Ziemią Ognistą, Falklandami i Galapagos. Na potrzeby pracy stosowany jest termin „Ameryka Łacińska”, rozumiany w najszerszym ujęciu, czyli na oznaczenie państw 5 subregionów Ameryki Łacińskiej, tj. Meksyku, Ameryki Środkowej (Centralnej), Ameryki Południowej (Brazylia, Argentyna, Paragwaj, Urugwaj), państw andyjskich (Wenezuela, Kolumbia, Ekwador, Peru, Boliwia, Chile) oraz Karaibów (Antyle i Gujana). Obszar Ameryki Łacińskiej wynosi ponad 21 mln km², co stanowi blisko 50% powierzchni kontynentów amerykańskich, i jest zamieszkiwany przez około 590 mln ludzi (czyli około 8,6% populacji świata)¹¹. Pod względem podziału politycznego Ameryka Łacińska to 33 niepodległe państwa oraz 14 terytoriów niesamodzielnych¹².

Ludność regionu latynoamerykańskiego posługuje się w większości językami romańskimi (wywodzącymi się z łaciny, stąd nazwa całego obszaru). Język hiszpański, portugalski i francuski obowiązują jako języki urzędowe w 20 państwach tego regionu, zaś w pozostałych 13 językami urzędowymi są angielski i holenderski (na przykład w Belize, Gujanie, Saint Kitts and Nevis, Surinamie). Struktura wyznaniowa Ameryki Łacińskiej ukształtowała się pod wpływem oddziaływania europejskiej, głównie katolickiej i protestanckiej (europejskiej i północnoamerykańskiej) tradycji religijnej. Większość populacji regionu to chrześcijanie wyznania rzymskokatolickiego¹³.

Omawiając zagadnienie polityki zagranicznej Polski wobec Ameryki Łacińskiej, należy mieć na uwadze, że analizuje się działania jednego państwa wobec grupy ponad 30 różnorodnych organizmów państwowych – poczynając od największego spośród nich, Brazylii, skończywszy na krajach karaibskich. Mimo że istnieją przesłanki przemawiające za postrzeganiem Ameryki Łacińskiej jako regionu charakteryzującego się określoną i trwałą tożsamością, która wyraża dążenie do jedności przy zachowaniu różno-

10 Rzeka graniczna między Stanami Zjednoczonymi a Meksykiem; w języku hiszpańskim: Rio Bravo del Norte.

11 *Nowa encyklopedia powszechna PWN*. T. 1. Warszawa 1995, s. 137–138; H. SCHREIBER, M.F. GAWRYCKI: *Cywilizacja latynoamerykańska – zarys problematyki*. W: *Dzieje kultury latynoamerykańskiej*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2011, s. 17–18; zob. E. CHWIEJ: *Czynniki wpływające na aktualną pozycję Ameryki Łacińskiej i Karaibów w stosunkach międzynarodowych*. W: *Ameryka Łacińska w stosunkach międzynarodowych*. Red. M. LISIŃSKA, B. BELIAVSKA. Kraków 2015, s. 7.

12 Terytoria zależne posiadają tu Stany Zjednoczone Ameryki, Wielka Brytania, Francja i Holandia. Posiadłości te obejmują 0,05% powierzchni regionu i zamieszkuje je około 1,2% jego mieszkańców.

13 K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku*. Lublin 2009, s. 23–25.

rodności¹⁴, to należy pamiętać, że kraje latynoamerykańskie różnią się między sobą (nieraz bardzo znacznie) pod względem uwarunkowań historycznych, geograficznych, gospodarczych, politycznych i kulturowych. Taki sam pogląd reprezentują przedstawiciele elity intelektualnej regionu latynoamerykańskiego. Meksykański pisarz Carlos Fuentes zawarł tę ideę w słowach: „[...] trudno jest mówić o Ameryce Łacińskiej jako jedności. Istnieje wiele Ameryk Łacińskich, tak różnych jak mogą być narody tak dalekie jak Honduras i Urugwaj lub tak sąsiedzkie jak Chile i Boliwia”¹⁵.

Uzasadnienie podjęcia tematu

Za podjęciem tematu polityki zagranicznej Polski wobec Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym przemawiają co najmniej trzy przesłanki. Pierwsza związana jest z miejscem i znaczeniem, jakie Ameryka Łacińska zyskuje mniej więcej od początku XXI wieku w globalnym systemie międzynarodowym. Dynamicznie rozwijające się gospodarki latynoamerykańskie zaczynają wywierać coraz większy wpływ na międzynarodowy układ sił, co niesie określone konsekwencje i skłania do zwracania większej uwagi na państwa tej części świata. W szczególności dotyczy to największego i najludniejszego kraju Ameryki Łacińskiej, Brazylii, która ma aspiracje oraz szansę w perspektywie średniookresowej stać się jednym z filarów gospodarki światowej, obok Niemiec, Stanów Zjednoczonych, Chin, Indii i Rosji, a dynamiczny jej rozwój pozwala ją traktować jako jedno z mocarstw wschodzących.

Ponadto państwa latynoamerykańskie postrzegane są w kategoriach strategicznych nie tylko przez ich tradycyjnych partnerów, jak Stany Zjednoczone,

14 Amerykę Łacińską można określić jako podsystem w globalnym systemie stosunków międzynarodowych. Uzasadnieniem takiego spojrzenia, jak wskazuje Wiesław Dobrzycki, są następujące uwarunkowania: istnienie zespołu państw bliskich geograficznie; poziom i specyfika zinstytucjonalizowania stosunków politycznych oraz gospodarczych, a także duża dynamika i intensywność interakcji; świadomość identyfikacji i tożsamości regionalnej opierająca się na wspólnej przeszłości kolonialnej, walce o niepodległość i suwerenność, wspólnej kulturze, języku, religii; uznanie Ameryki Łacińskiej za region przez inne podmioty systemu międzynarodowego. Zob.: W. DOBRZYCKI: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Warszawa 1989, s. 5–8; IDEM: *Stosunki międzynarodowe w Ameryce Łacińskiej. Historia i współczesność*. Warszawa 2000; P. BORKOWSKI: *Procesy integracyjne we współczesnym świecie – przypadek Ameryki Łacińskiej*. W: *Procesy integracyjne w Ameryce Łacińskiej*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2007, s. 35–45.

15 C. FUENTES: *Democracia latinoamericana: anhelo, realidad y amenaza*. El País. 15.05.2001. https://elpais.com/diario/2001/05/15/internacional/989877616_850215.html [dostęp: 10.07.2017]. Tłumaczenie własne – J.Ł.K.

Rosja, Wielka Brytania, Niemcy, Hiszpania i Włochy, ale również przez państwa azjatyckie szybko rozwijające się gospodarczo, takie jak Chiny, Indie, Singapur, Indonezja, Malezja, Tajlandia, Wietnam czy Korea Południowa. Współpracę z regionem latynoamerykańskim intensyfikują także niektóre kraje Europy Środkowej, które wraz z Polską przystąpiły do struktur unijnych w 2004 roku – Czechy, Węgry, Słowacja, Słowenia.

Państwa Ameryki Łacińskiej przechodzą przyspieszony i zróżnicowany proces otwarcia, realizowany w drodze porozumień o wolnym handlu z państwami spoza tego regionu, a także porozumień integracyjnych i bilateralnych. Wytwarzają średnio produkt krajowy brutto w ujęciu rocznym w wysokości około 7,27 bln USD według PPP (przy czym globalny PKB to 80,04 bln USD, czyli na Amerykę Łacińską przypada około 11%), zaś w przeliczeniu na osobę jest to około 12,1 tys. USD w parytecie siły nabywczej, zatem nieznacznie poniżej średniej światowej¹⁶. Według niektórych prognoz, wzrost PKB *per capita* w Ameryce Łacińskiej będzie w najbliższych dekadach o wiele szybszy niż w rozwiniętych krajach UE¹⁷. Warto w tym miejscu zauważyć, że jednym z czynników hamujących rozwój współpracy polsko-latynoamerykańskiej jest panujące w Polsce przekonanie o niewielkim potencjale gospodarczym państw tego regionu. Tymczasem, biorąc pod uwagę najpopularniejsze wskaźniki makroekonomiczne, kraje Ameryki Łacińskiej znajdują się na poziomie rozwoju gospodarczego podobnym, jak kraje Europy Środkowej, zaś Meksyk, Argentyna i Chile są pod tym względem zbliżone do Polski. Brazylia z kolei sukcesywnie staje się coraz istotniejszym graczem w gospodarce światowej.

Państwa regionu latynoamerykańskiego są też coraz bardziej otwarte pod względem makroekonomicznym. Ze względu na wysokie tempo wzrostu gospodarczego poszukują one możliwości przeprowadzenia skutecznych zmian strukturalnych i społecznych, niezbędnych do zapewnienia, aby wzrost ten był trwały i zrównoważony. Gospodarki Ameryki Łacińskiej uznawane są w większości za rynki szybko i dynamicznie rozwijające się, o licznej i młodej populacji, z rosnącą siłą nabywczą i zwiększającą się klasą średnią, a zatem charakteryzują je coraz większe potrzeby oraz możliwości inwestycyjne i konsumpcyjne¹⁸. Oferta regionu w zakresie handlu i usług stale rozbudowuje się o nowe produkty, interesując także z punktu widzenia polskiego rynku.

16 J. GOCLÓWSKA-BOLEK: *Ameryka Łacińska jako region niewykorzystanych możliwości dywersyfikacji polskiego eksportu*. W: *Polska – Ameryka Łacińska. Historia – polityka – gospodarka – kultura*. Red. M. DRGAS, J. KNOPEK, A. RATKE-MAJEWSKA. Toruń 2014, s. 56–57.

17 *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP wobec Ameryki Łacińskiej i Karaibów (2015–2020 i po 2020 roku)*. Oprac. K.J. HINZ. Warszawa 2015, s. 13.

18 J. GOCLÓWSKA-BOLEK: *Ameryka Łacińska...*, s. 58–59.

Drugim uzasadnieniem podjęcia tematyki polityki zagranicznej Polski wobec Ameryki Łacińskiej po 1989 roku jest narastająca potrzeba zwiększenia oddziaływania naszego kraju w obszarze pozaeuropejskim oraz umocnienia pozycji RP na arenie międzynarodowej. W specyfice polityki zagranicznej III RP zauważalne jest przywiązanie do tradycyjnych obszarów politycznej i gospodarczej aktywności zewnętrznej państwa przy jednoczesnym niedocenianiu znaczenia i potencjału pozostałych kierunków.

Polska w ostatniej dekadzie ubiegłego stulecia uczestniczyła w skomplikowanym procesie przeobrażeń systemowych, którego integralną częścią były gruntowne przewartościowania w polityce zagranicznej. Koncentrowano się przede wszystkim na umacnianiu suwerenności i bezpieczeństwa państwa, wspieraniu jego gospodarczego i cywilizacyjnego rozwoju, a także tworzeniu silnej pozycji RP w regionie Europy Środkowej i Wschodniej oraz w Unii Europejskiej. Priorytetem był rozwój i zacieśnianie powiązań z głównymi instytucjami europejskimi i euroatlantyckimi oraz tradycyjnymi partnerami zachodnimi. W rezultacie prawie wszystkie państwa oddalone od Polski (poza USA, Chinami, Japonią i RPA) znalazły się na marginesie zainteresowań decydentów polskiej polityki zagranicznej i opinii publicznej.

Zrealizowanie wyznaczonych na początku lat 90. XX wieku priorytetów polityki zagranicznej naszego kraju rozpoczęło okres adaptacyjny związany ze stopniowym wzmacnianiem roli Polski w strukturach europejskich i euroatlantyckich. Ze względu na uwarunkowania i trendy właściwe środowisku międzynarodowemu Polski w drugiej dekadzie XXI wieku istnieje potrzeba zdwersyfikowania partnerów politycznych i gospodarczych poprzez intensyfikację działań RP na kierunkach pozaeuropejskich, w tym wobec Ameryki Łacińskiej. Należy mieć na uwadze, że to od aktywności w tych częściach świata będzie w znacznym stopniu zależało miejsce i znaczenie Polski na scenie regionalnej oraz globalnej w przyszłości.

Trzecią przesłanką do podjęcia tytułowego zagadnienia jest istnienie niewykorzystanego potencjału i możliwości rozwoju współpracy Polski z państwami regionu Ameryki Łacińskiej. Kraje te nie tylko zgłaszają zapotrzebowanie na polskie towary i produkty, ale także są zainteresowane zacieśnianiem współpracy na płaszczyźnie politycznej (w wymiarze dwu- i wielostronnym) oraz kulturalnej i naukowej. Czynnikiem sprzyjającym takiemu zbliżeniu są, jak już wspomniano, łącząca Polskę i kraje Ameryki Łacińskiej bliskość cywilizacyjna i kulturowa, pozytywne doświadczenia i tradycje kontaktów sięgające XVIII wieku oraz podobny charakter przemian demokratycznych i gospodarczych końca ostatniej dekady ubiegłego wieku. Czynniki te, jak również istnienie licznej i dobrze zorganizowanej Polonii w regionie latynoamerykańskim, powodują, że warto przyrzeć się relacjom Polski z państwami Ameryki Łacińskiej,

z uwzględnieniem zarówno historycznych doświadczeń współpracy, jak i uwarunkowań powstałych w drugiej dekadzie XXI wieku przemawiających za intensyfikacją wzajemnych kontaktów i generujących potrzebę redefinicji polityki zagranicznej Polski wobec tej części świata.

Należy zauważyć, że tematyka latynoamerykańska cieszy się w Polsce coraz większym zainteresowaniem wśród specjalistów. Świadczy o tym między innymi liczba wydawanych publikacji oraz organizowanych spotkań naukowych w różnych ośrodkach badawczych w Polsce (w szczególności przez Centrum Studiów Latynoamerykańskich w Warszawie, ale też inne centra uniwersyteckie i ośrodki badawcze rozwijające współpracę naukową z krajami tego regionu). Od pewnego czasu obserwuje się także rosnące zainteresowanie dalekimi kierunkami, między innymi państwami Ameryki Łacińskiej, w polskiej turystyce.

Oceny polskiej polityki wobec Ameryki Łacińskiej należy dokonywać przez pryzmat ogólnego kształtu polityki zagranicznej kraju, w której priorytetowymi pozostają relacje z państwami strefy euroatlantyckiej oraz położonymi za wschodnią granicą Polski. Ma to zasadnicze znaczenie dla jakości i zakresu działań podejmowanych przez władze III RP na kierunkach pozaeuropejskich, w tym w odniesieniu do omawianego regionu.

Obszar badawczy

Obszarem badawczym w pracy jest polityka zagraniczna Polski wobec wybranych państw Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym. Dolną cezurą czasową jest przełom 1989 i 1990 roku. Przyjęto ją ze względu na istotne prze wartościowania, jakich zaczęto wówczas dokonywać w zakresie wewnętrznej i zagranicznej polityki Polski, co było pokłosiem procesu transformacji ustrojowej, związanego z zakończeniem zimnej wojny oraz rozpadem układu bipolarnego. Uwarunkowania te nie pozostawały bez znaczenia dla polityki RP wobec państw latynoamerykańskich, której nie definiowano już na podstawie charakterystycznych dla rywalizacji zimnowojennej kryteriów ideologicznych.

W pracy poczyniono odniesienia również do wcześniejszej polityki Polski wobec Ameryki Łacińskiej, z podziałem na najbardziej charakterystyczne etapy, ukazujące elementy ciągłości i zmiany w stosunkach dwustronnych. Charakter polsko-latynoamerykańskich kontaktów w poszczególnych okresach od XVIII wieku do przełomu lat 1989 i 1990 miał istotny wpływ na jakość i specyfikę późniejszych stosunków Polski z państwami regionu, dlatego stanowi ważne tło problemu badawczego pracy i nie mógł zostać pominięty.

Za górną cezurę czasową przyjęto koniec 2016 roku, kiedy to została ukończona zasadnicza część monografii, aczkolwiek w opracowaniu można znaleźć

pewne nawiązania do ważniejszych wątków w polityce zagranicznej Polski wobec Ameryki Łacińskiej z pierwszej połowy 2017 roku. Wyznaczenie wymienionych cezur czasowych pozwoliło na dokonanie analizy i oceny stosunków polsko-latynoamerykańskich w okresie ponad ćwierćwiecza. Jest to czas, w którym udało się zrealizować podstawowe założenia wyznaczone na początku ostatniej dekady XX wieku w polityce zagranicznej zarówno Polski, jak i państw latynoamerykańskich. Ponadto zmieniające się uwarunkowania międzynarodowe znacząco wpłynęły na pojawienie się nowych przesłanek przemawiających za intensyfikacją współpracy Polski z tą częścią świata. Istotne znaczenie w kształtowaniu nowej jakości relacji Polski z Ameryką Łacińską w początkach XXI wieku miało przystąpienie naszego kraju do UE, prowadzącej z państwami tego regionu intensywny dialog i współpracę na wielu różnych płaszczyznach.

Zasadniczą część pracy stanowi analiza polityki zagranicznej Polski w odniesieniu do kilku wybranych państw Ameryki Łacińskiej: Brazylii, Argentyny, Meksyku, Chile, Kolumbii i Wenezueli. Wyznacznikiem wyboru wymienionych państw było dążenie do omówienia relacji Polski z głównymi jej partnerami w regionie. Zgodnie ze Strategią RP w odniesieniu do pozaeuropejskich krajów rozwijających się z 2004 roku, jak już wspomniano, do priorytetowych partnerów Polski w Ameryce Łacińskiej zaliczono Brazylię, Argentynę, Meksyk i Chile, zaś za ważne uznano Kolumbię i Wenezuelę.

Mimo że, jak wykazano w pracy, dokument z 2004 roku wymaga aktualizacji i stanowi nazbyt syntetyczne ujęcie mających długą tradycję stosunków Polski z państwami latynoamerykańskimi, to należy mieć na uwadze, że póki co pozostaje on podstawowym dokumentem rządowym określającym główne cele i problemy w polityce naszego kraju wobec państw tej części świata. Ponadto wskazane wybrane państwa są tymi, z którymi Polska prowadzi w Ameryce Łacińskiej najbardziej intensywny dialog polityczny na forum zarówno dwu-, jak i wielostronnym (w ramach UE czy Sojuszu Pacyfiku, do którego należą Meksyk, Chile i Kolumbia). Na państwa określone w strategii z 2004 roku jako priorytetowe przypada też największy odsetek wartości obrotów Polski z regionem Ameryki Łacińskiej (około 75%). Jeżeli chodzi o historyczne doświadczenia, to należy zaznaczyć, że wspomniane kraje (a zwłaszcza Brazylia, Argentyna i Chile) stanowiły główne kierunki emigracji z ziem polskich do Ameryki Łacińskiej.

W ustaleniu kolejności prezentowania relacji z wybranymi państwami Ameryki Łacińskiej kierowano się, po pierwsze, przyjętym w strategii z 2004 roku podziałem – uwzględniając najpierw państwa nazwane w dokumencie priorytetowymi, a następnie odnosząc się do określonych jako ważne. Po drugie zaś kolejność w obu tych grupach została wyznaczona na podstawie kryterium wielkości terytorialno-ludnościowej. W rezultacie przyjęty porządek jest następujący: Brazylia, Argentyna, Meksyk, Chile, Kolumbia, Wenezuela.

Warto zaznaczyć, że wymienione w strategii z 2004 roku państwa nie są jedynymi z regionu Ameryki Łacińskiej, w których przypadku współpraca z Polską ma długie tradycje, a także z którymi wiążą się możliwości rozwoju kontaktów dwustronnych na różnych płaszczyznach. Dlatego też w pracy można znaleźć odniesienia do polskiej polityki zagranicznej obejmującej pozostałe kraje regionu, między innymi Peru, Kubę, Panamę, Ekwador, Boliwię i Urugwaj.

Dążąc do ukazania całego spektrum polityki zagranicznej Polski wobec wybranych państw latynoamerykańskich, dokonano analizy wielowymiarowej, na czterech różnych i komplementarnych płaszczyznach: politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej. Współpraca na płaszczyznie militarnej, ze względu na marginalny charakter, jaki zajmuje w stosunkach RP z państwami Ameryki Łacińskiej, nie została wyodrębniona.

Relacje polityczne Polski z państwami latynoamerykańskimi ukazano w wymiarze dwu- i wielostronnym, uwzględniając formalno-prawne podstawy relacji oraz efekty odbywających się w omawianym okresie spotkań na różnych szczeblach.

W zakresie współpracy gospodarczej odniesiono się do charakteru oraz specyfiki wymiany handlowej, możliwości wejścia polskich firm na konkretne rynki latynoamerykańskie, jak również barier, które w związku z działalnością gospodarczą w określonych krajach regionu napotykać polscy przedsiębiorcy. Przedstawiono także funkcjonujące w krajach Ameryki Łacińskiej polskie firmy i inwestycje, a także szanse dalszej ekspansji i zwiększenia dwustronnej wymiany handlowej.

Omawiając współpracę kulturalną, skoncentrowano się na szeroko rozumianej promocji Polski poprzez organizację w krajach latynoamerykańskich różnego rodzaju imprez i wydarzeń kulturalnych prezentujących polską historię, kulturę, dziedzictwo narodowe, a także na historycznych doświadczeniach dotyczących wzajemnych kontaktów. Przybliżono także sytuację Polonii w państwach regionu oraz działalność środowisk polonijnych na rzecz intensyfikacji polsko-latynoamerykańskich kontaktów (zarówno w ujęciu historycznym, jak i z uwzględnieniem zjawisk współczesnych).

Analiza polsko-latynoamerykańskiej współpracy naukowej obejmuje liczne porozumienia zawierane pomiędzy polskimi i latynoamerykańskimi uczelniami, wymianę naukowców i studentów, realizację wspólnych projektów naukowo-badawczych, a także organizację konferencji i spotkań naukowych celem wymiany informacji i doświadczeń, niezwykle cennych dla intensyfikacji relacji na innych płaszczyznach.

W przypadku każdego z omówionych obszarów współpracy polsko-latynoamerykańskiej położono nacisk na działalność promocyjną dotyczącą Polski

prowadzoną w ramach aktywności dyplomatycznej (w tym dyplomacji publicznej, ekonomicznej, kulturalnej i akademickiej). W analizie zaakcentowano także moment wejścia naszego kraju do UE, by przedstawić implikacje przystąpienia do tej organizacji w zakresie polityki RP wobec Ameryki Łacińskiej.

Cel badawczy i metodologia

Głównym celem badawczym było ukazanie istoty polityki zagranicznej Polski wobec państw Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym, na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej, z uwzględnieniem kluczowych aspektów relacji z lat wcześniejszych, a także przybliżenie wiodących tendencji oraz elementów ciągłości i zmiany, kształtujących politykę III RP wobec państw tego regionu. Przedstawiono w ujęciu syntetycznym etapy i obszary tejsze polityki, jej cechy najbardziej dystynktywne, najważniejsze uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne, jak również główne tendencje w systemie międzynarodowym po zimnej wojnie w wymiarze regionalnym i globalnym. Wskazano najważniejsze dylematy i problemy w zakresie polskiej dyplomacji dotyczącej państw Ameryki Łacińskiej, jak również potencjalne obszary współpracy z tymi państwami na różnych płaszczyznach i przesłanki przemawiające za jej intensyfikacją, z punktu widzenia wyzwań, jakie pojawiły się w latynoamerykańskiej polityce Polski w drugiej dekadzie XXI wieku.

W pracy sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jakie były główne determinanty polityki Polski wobec państw Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym?
2. Jakie były główne implikacje przystąpienia Polski do Unii Europejskiej w zakresie polityki RP wobec państw latynoamerykańskich?
3. Jakie znaczenie z punktu widzenia interesów polskiej polityki zagranicznej ma rosnąca rola Ameryki Łacińskiej w coraz bardziej zglobalizowanym świecie?
4. Czy polityka Polski wobec państw Ameryki Łacińskiej i relacje Polski z państwami tego regionu mają wpływ na zwiększenie znaczenia i pozycji kraju w Unii Europejskiej i na arenie międzynarodowej?
5. Jakie są potencjalne obszary i możliwości intensyfikacji współpracy Polski z państwami Ameryki Łacińskiej?
6. Jakie czynniki sprzyjają, a jakie utrudniają skuteczną realizację polityki zagranicznej Polski wobec Ameryki Łacińskiej?
7. Jakie szanse i zagrożenia wystąpiły w latynoamerykańskiej polityce Polski do połowy drugiej dekady XXI wieku?
8. Jakie wyzwania i dylematy wystąpiły w latynoamerykańskiej polityce Polski po połowie drugiej dekady XXI wieku?

9. Jakie są główne przesłanki przemawiające za zwiększeniem znaczenia Ameryki Łacińskiej w polskiej polityce zagranicznej?

10. Jakie działania należałoby podjąć, by zintensyfikować współpracę Polski z państwami Ameryki Łacińskiej?

Metodologię i porządek analizy zastosowane w pracy określono na podstawie głównej tezy, która została sformułowana następująco: polityka RP wobec państw Ameryki Łacińskiej w pierwszych latach okresu pozimnowojennego charakteryzowała się stosunkowo niską intensywnością. Działania zewnętrzne RP po 1989 roku koncentrowały się przede wszystkim na polityce subregionalnej i europejskiej (regionalnej), a także, ze względów bezpieczeństwa, na relacjach ze Stanami Zjednoczonymi. Uwarunkowania wewnętrzne i międzynarodowe polityki Polski oraz państw latynoamerykańskich, wyznaczone w latach 90. XX wieku priorytety polskiej polityki zagranicznej, jak również fakt, że Polska jest krajem średniej wielkości – to zasadnicze przyczyny, dla których Ameryka Łacińska nie stanowiła pierwszoplanowego obszaru i znaczącego kierunku polskiej aktywności dyplomatycznej. Państwa tego regionu, w których począwszy od lat 90. XX wieku następował intensywny proces przemian politycznych i gospodarczych, zyskiwały jednak szybko na znaczeniu w stosunkach międzynarodowych. Aktywna polityka wobec Ameryki Łacińskiej prowadzona między innymi przez Unię Europejską (w tym państwa położone w bliskim sąsiedztwie Polski), a także wzrastające potrzeby polityczne i ekonomiczne naszego kraju, stawiają przed latynoamerykańską polityką RP wiele nowych wyzwań. W dzisiejszym, coraz bardziej zglobalizowanym świecie pojawia się wiele przesłanek wewnętrznych i międzynarodowych, związanych między innymi z kształtowaniem się ładu wielobiegunowego, przemawiających za dokonaniem istotnych przewartościowań w polityce zagranicznej RP wobec państw pozaeuropejskich, w tym Ameryki Łacińskiej, na rzecz intensyfikacji współpracy. Zmieniające się tendencje międzynarodowe, a także potrzeba kształtowania aktywnej roli i miejsca Polski zarówno w regionie Europy Środkowej i Wschodniej, jak i w Unii Europejskiej, generują konieczność redefinicji dotychczasowej polskiej polityki dotyczącej Ameryki Łacińskiej.

Przyjęte w pracy podejście badawcze to podejście politologiczne, służące wyjaśnianiu zjawisk i procesów społecznych, w tym polityki zagranicznej państwa. W pracy wykorzystano wiele technik badawczych, przede wszystkim analizę dokumentów i analizę danych statystycznych oraz literatury naukowej. Z metod badawczych zastosowano metody: porównawczą, analizy systemowej, instytucjonalno-prawną, decyzyjną. Skorzystano także z metody obserwacyjnej w odniesieniu do tendencji rozwoju polityki zagranicznej III RP, kształtowania się stosunków polsko-latynoamerykańskich, a także ewolucji środowiska międzynarodowego w okresie pozimnowojennym, co pozwoliło przeanalizować politykę Polski wobec Ameryki Łacińskiej w szerszym kontekście.

Charakterystyka rozdziałów pracy

Dla możliwie kompleksowego, rzetelnego i przejrzystego przedstawienia zagadnienia pracę podzielono na dziesięć rozdziałów. Struktura pracy ma charakter chronologiczno-problemowy, odzwierciedla główne etapy polityki Polski wobec Ameryki Łacińskiej, w kontekście zmieniających się tendencji międzynarodowych. W pracy znalazł się ponadto wątek prognostyczny – zostały nakreślone potencjalne scenariusze rozwoju tejże polityki w bliższej i dalszej perspektywie. Podjęto także próbę określenia, czy zmieniające się tendencje międzynarodowe oraz istniejący potencjał współpracy Polski z państwami Ameryki Łacińskiej są wystarczającymi przesłankami, by sądzić, że znaczenie tego regionu w polityce zagranicznej RP, w perspektywie średnio- i długookresowej, zyska na znaczeniu.

Rozdział pierwszy pracy składa się z dwóch części. W pierwszej przedstawiono główne uwarunkowania historyczne i przejawy relacji polsko-latynoamerykańskich sięgające XVI i XVII wieku, aż do zakończenia II wojny światowej. Druga część rozdziału obejmuje okres od 1945 roku do rozpadu układu bipolarnego na przełomie 1989 i 1990 roku. Kontakty Polski z państwami Ameryki Łacińskiej w obu wymienionych okresach odegrały istotną rolę w kształtowaniu wzajemnego postrzegania się państw i narodów, determinując charakter późniejszych relacji oraz miejsce poszczególnych państw regionu w polskiej polityce zagranicznej. Rozdział dotyczy krajów latynoamerykańskich, z którymi Polska podejmowała wówczas najintensywniejszą współpracę¹⁹. Jednocześnie zajmowały one szczególne miejsce w świadomości Polaków, głównie ze względu na wzmogoną polską emigrację na ich terytorium. Mowa tu przede wszystkim o Brazylii, Argentynie, Meksyku i Chile. Przybliżono także relacje Polski z Kubą, która w okresie istnienia układu bipolarnego, jako państwo bliskie ideologicznie, stała się dla Warszawy ważnym partnerem, na polu nie tylko politycznym, ale także gospodarczym, społecznym, kulturalnym i naukowo-technicznym. Ze względu na rozległy przedział czasowy oraz intensywność i wielowątkowość stosunków polsko-latynoamerykańskich zarówno przed 1939 rokiem, jak i w okresie zimnej wojny, rozdział pierwszy ma charakter daleko idącej syntezy, ukazującej wybrane aspekty wspólnej historii w wymiarze dwustronnym. Charakterystyki stosunków Polski z państwami Ameryki Łacińskiej do 1989

19 Po II wojnie światowej, w ramach polityki PL i PRL wobec państw latynoamerykańskich, prowadzonej na podstawie zasad zdeterminowanych zależnościami wobec Związku Radzieckiego i zdominowanej ówczesną ideologią, można było zaobserwować zarówno okresowe zbliżenia Polski z państwami Ameryki Łacińskiej (na przykład z Kubą czy Nikaragwą) na różnych płaszczyznach (politycznej, gospodarczej, a także kulturalnej i naukowo-technicznej), jak i ochłodzenie i zmniejszenie zakresu relacji (zwłaszcza z państwami, które związane były z antagonistycznym względem ZSRR blokiem zachodnim).

roku dokonano w odniesieniu do najważniejszych etapów współpracy oraz jej głównych płaszczyzn, tj. politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej.

W rozdziale drugim przedstawiono główne determinanty polityki Polski wobec Ameryki Łacińskiej po 1989 roku, z wyeksponowaniem najistotniejszych uwarunkowań wewnątrzpaństwowych dotyczących Polski (o charakterze obiektywnym i subiektywnym) i państw Ameryki Łacińskiej, a także uwarunkowań międzynarodowych w skali globalnej, które miały zasadniczy wpływ na kształt omawianego obszaru polityki prowadzonej przez kolejne rządy RP w latach 1989/1990–2016. W rozdziale ukazano najważniejsze przewartościowania w polityce zagranicznej Polski po 1989 roku, które stały się podstawą kształtowania pozycji naszego kraju na arenie międzynarodowej, a także miały wpływ na politykę RP wobec krajów Ameryki Łacińskiej. Zarysowano najistotniejsze przemiany zachodzące w krajach latynoamerykańskich w okresie pozimnowojennym, jak również konsekwencje tych przeobrażeń mające kluczowe znaczenie dla kształtowania się miejsca Ameryki Łacińskiej w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku. Uwzględniając dużą dynamikę stosunków międzynarodowych oraz zmieniające się trendy w tym obszarze, związane między innymi z formowaniem się ładu wielobiegunowego i postępującymi procesami globalizacji, nakreślono ewolucję uwarunkowań o charakterze globalnym. W istotny sposób determinują one miejsce Polski i państw Ameryki Łacińskiej w systemie międzynarodowym oraz krystalizowanie się nowych wyzwań w polityce zagranicznej obu omawianych stron. Ze względu na rozległy zakres czasowy uwarunkowania wewnętrzne oraz kontekst międzynarodowy polityki zagranicznej Polski wobec regionu Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym przedstawiono w ujęciu syntetycznym, odwołując się do najistotniejszych zjawisk.

Rozdział trzeci zawiera charakterystykę głównych etapów polityki Polski wobec państw Ameryki Łacińskiej i stosunków polsko-latynoamerykańskich w latach 1989/1990–2016 (z odniesieniami do wybranych wydarzeń pierwszej połowy 2017 roku), w wymiarze dwu- i wielostronnym. Ze względu na istotne implikacje akcesji Polski do UE w 2004 roku z punktu widzenia polityki kraju dotyczącej państw latynoamerykańskich zasadne było wyróżnienie tej cezury czasowej i ukazanie specyfiki stosunków polsko-latynoamerykańskich po przystąpieniu RP do wspólnoty. Nakreślono także najważniejsze aspekty i przejawy polityki unijnej wobec regionu latynoamerykańskiego. Stosunkowo szeroko ukazano następstwa członkostwa Polski w UE, w kontekście jego wpływu na politykę RP wobec regionu Ameryki Łacińskiej na płaszczyźnie formalno-prawnej, jak również w odniesieniu do przejawów i możliwości intensyfikacji wzajemnych relacji. Chcąc ukazać możliwie szerokie spektrum stosunków polsko-latynoamerykańskich po 1989 roku, omówiono ich charakter na wspomnianych czterech płaszczyznach: politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej. Podjęto próbę

charakterystyki różnorodnych czynników sprzyjających i utrudniających współpracę Polski z regionem Ameryki Łacińskiej po 1989 roku. Starano się także ukazać kompleksowo i wieloaspektowo istotę stosunków Polski z państwami Ameryki Łacińskiej w latach 1989/1990–2016. Biorąc jednak pod uwagę to, że region latynoamerykański obejmuje dużą liczbę państw, dodatkowo znacznie różniących się między sobą, odniesiono się jedynie do niektórych, głównych wątków w polityce zagranicznej Polski wobec obszaru Ameryki Łacińskiej oraz wybranych aspektów współpracy w wymiarze dwu- i wielostronnym.

Kolejne sześć rozdziałów pracy poświęcono relacjom bilateralnym Polski w latach 1989/1990–2016 z państwami, które w Strategii RP w odniesieniu do pozaeuropejskich krajów rozwijających się zostały uznane za priorytetowe (Brazylia, Argentyna, Meksyk, Chile) i ważne (Kolumbia, Wenezuela). Relacje międzypaństwowe ukazano przez pryzmat polityki Polski realizowanej w wymiarze dwu- i wielostronnym, w zakresie kluczowych płaszczyzn współpracy (politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej). W każdym z rozdziałów wskazano także najważniejsze – z punktu widzenia stosunków dwustronnych Polski z państwami latynoamerykańskimi – konsekwencje przystąpienia naszego kraju do Unii Europejskiej.

W zakresie polsko-latynoamerykańskiej współpracy na płaszczyźnie politycznej uwagę zwrócono przede wszystkim na podstawy formalno-prawne relacji oraz charakter i częstotliwość spotkań różnego szczebla w ramach stosunków międzypaństwowych i międzyrządowych, na forum dwu- oraz wielostronnym. Analizie poddano także ważniejsze umowy i porozumienia oraz postanowienia będące rezultatem konsultacji polityczno-gospodarczych prowadzonych przez Polskę z państwami Ameryki Łacińskiej

Prezentując płaszczyznę gospodarczą, skupiono się na zakresie i strukturze wymiany handlowej po 1989 roku, z zaakcentowaniem tendencji i zmian w zakresie obrotów handlowych od momentu wejścia Polski do UE, tj. od 2004 roku, do końca 2016 roku. Poruszono kwestię polskich firm i inwestycji w omawianych państwach, a także inicjatyw mających na celu wspieranie polskiego eksportu do krajów Ameryki Łacińskiej, pomoc polskim przedsiębiorcom w wejściu na rynki latynoamerykańskie czy promocję marki Polska w regionie. Przedstawiono ponadto potencjalne dziedziny i możliwości intensyfikacji stosunków gospodarczych oraz zwiększenia dwustronnej wymiany handlowej, jak również bariery i trudności towarzyszące rozwojowi relacji handlowych.

W przypadku płaszczyzny kulturalnej wskazano główne inicjatywy podejmowane przez polskie placówki dyplomatyczne we współpracy z miejscowymi ośrodkami kulturalnymi, służące promocji i krzewieniu polskiej historii, kultury i tradycji. Odniesiono się także do obecnej sytuacji Polonii i potomków polskich emigrantów w omawianych państwach, między innymi z punktu widzenia

możliwości większego wykorzystania potencjału dobrze zorganizowanych środowisk Polonusów w rozwoju wieloaspektowej współpracy Polski z krajami Ameryki Łacińskiej, na przykład w zakresie zwiększenia promocji kraju w tym regionie.

Omawiając relacje polsko-latynoamerykańskie na płaszczyźnie naukowej, ukazano podejmowane przez główne ośrodki akademickie i eksperckie wspólne przedsięwzięcia o charakterze naukowo-badawczym, takie jak wymiany naukowców, badaczy, ekspertów technicznych i studentów, organizacja konferencji i sympozjów czy realizacja wspólnych projektów badawczych. Zaakcentowano także znaczenie oraz wpływ kontaktów naukowych i akademickich na rozwój kooperacji w sferze gospodarczej oraz zacieśnianie więzi między Polską a ważnymi dla naszego kraju partnerami latynoamerykańskimi.

W rozdziałach poświęconych relacjom Polski z wybranymi państwami Ameryki Łacińskiej starano się wskazać czynniki zarówno sprzyjające, jak i utrudniające rozwój współpracy bilateralnej na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej. W odniesieniu do omawianych zagadnień starano się także określić możliwości i obszary intensyfikacji wzajemnych kontaktów.

Rozdział dziesiąty stanowi próbę ukazania największych wyzwań i dylematów w polskiej polityce wobec państw latynoamerykańskich w drugiej dekadzie XXI wieku. W celu zachowania zgodności z przyjętą w pracy strukturą wyводу, a także zapewnienia przejrzystości przekazu, określone wyzwania i problemy scharakteryzowano w odniesieniu do poszczególnych płaszczyzn współpracy: politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej. Zagadnienia te zostały przedstawione na tle głównych interesów i celów Polski, jakie decydenci wyznaczyli w polityce kraju dotyczącej Ameryki Łacińskiej w całym omawianym okresie, od przełomu lat 1989 i 1990 do końca 2016 roku. W tej części pracy zwrócono także uwagę na pojawiające się od początku XXI wieku przesłanki intensyfikacji kontaktów Polski z państwami latynoamerykańskimi, a co za tym idzie, przyznania im w tej polityce bardziej znaczącego miejsca. Oprócz głównych problemów i dylematów w kontaktach dwustronnych wskazano także możliwe i rekomendowane działania mające na celu intensyfikację współpracy Polski z krajami regionu w przyszłości. Dążąc do ukazania możliwie szerokiego zakresu wyzwań i dylematów stojących przed polityką zagraniczną Polski wobec Ameryki Łacińskiej, w rozdziale nie ograniczono się jedynie do państw kluczowych w tej polityce, będących przedmiotem zasadniczej części pracy. Podobnie jak w rozdziale drugim i trzecim, poczyniono odniesienia także do innych, potencjalnych partnerów naszego kraju w tej części świata, jak również istotnych aspektów i możliwości rozwoju relacji z nimi. W rozdziale omówiono także główne mechanizmy i instrumenty, które miały kluczowe znaczenie w realizacji celów i założeń latynoamerykańskiej polityki Polski w drugiej dekadzie

XXI wieku. Biorąc pod uwagę historyczne doświadczenia wzajemnych relacji, współczesne uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne polityki zagranicznej Polski i państw Ameryki Łacińskiej, jak również tendencje zachodzące w skali globalnej, nakreślono możliwe scenariusze rozwoju polityki RP wobec państw tej części świata w bliższej i dalszej perspektywie.

Warto zaznaczyć, że niniejsza monografia nie jest opracowaniem wyczerpującym. W pracy wskazano najważniejsze, w przekonaniu autorki, aspekty zagadnienia, których analiza umożliwiła wykazanie słuszności przyjętej tezy, udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze, jak również scharakteryzowanie istoty polityki RP wobec regionu Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym. Wyeksponowano stosunki z kluczowymi w kontekście polskiej polityki zagranicznej państwami latynoamerykańskimi, a także najistotniejsze jej przejawy oraz związane z nią główne wyzwania i dylematy, jakie wystąpiły w drugiej dekadzie XXI wieku. Czytelnik może odnaleźć w opracowaniu omówienie istotnych zagadnień z zakresu polityki zagranicznej Polski wobec Ameryki Łacińskiej, na głównych płaszczyznach stosunków międzynarodowych (tj. politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej, wraz z odniesieniami do niektórych kwestii militarnych i bezpieczeństwa) w nakreślonym przedziale czasowym. W pracy uwzględniono także istotne wątki dotyczące polityki państw latynoamerykańskich wobec Polski, jednak ze względu na przyjęte cele badawcze oraz główną tezę monografii akcent został położony na polską politykę zagraniczną dotyczącą Ameryki Łacińskiej.

Literatura przedmiotu

Prezentowana monografia jest pierwszą w literaturze przedmiotu, w której zostało podjęte zagadnienie polityki Polski wobec państw Ameryki Łacińskiej w całym dotychczasowym okresie pozimnowojennym (tj. w latach 1989/1990–2016), w kontekście relacji z kluczowymi w tym regionie partnerami RP (wraz z odniesieniami do wybranych innych krajów latynoamerykańskich), na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej, kulturalnej i naukowej, a także ukazano przejawy i tendencje tej polityki oraz główne determinanty miejsca, jakie region zajmuje w stosunkach zagranicznych Polski po 1989 roku, z pewnymi odniesieniami do lat wcześniejszych.

Należy zauważyć, że dość skromnie prezentuje się polska literatura poświęcona relacjom naszego kraju z państwami Ameryki Łacińskiej po 1989 roku²⁰. Jeżeli

20 Wśród książek, które ukazały się na polskim rynku wydawniczym w ostatnich latach i które zawierają istotne analizy dotyczące polityki Polski wobec Ameryki Łacińskiej i stosunków polsko-latynoamerykańskich, należy wymienić: *Ameryka Łacińska w polskiej*

zagadnienie to jest podejmowane, to najczęściej w zakresie relacji bilateralnych z wybranymi państwami (na przykład stosunki polsko-brazylijskie, polsko-meksykańskie czy polsko-chilijskie) lub też określonej płaszczyzny relacji (na przykład gospodarczej)²¹. Ponadto opracowania te w dużej mierze dotyczą okresu ostatniej dekady XX wieku. Zdecydowanie więcej monografii i prac zbiorowych polskich autorów odnosi się do zagadnienia w perspektywie historycznej, aspektach takich jak emigracja Polaków do krajów tego regionu na przełomie XIX i XX wieku, kształtowanie się tamtejszych środowisk polonijnych²² czy też współpraca z krajami latynoamerykańskimi w okresie PRL²³. Brakuje natomiast opracowania, które ukazywałoby politykę Polski wobec państw Ameryki Łacińskiej w szerszym i wieloaspektowym kontekście, nieograniczonego do stosunków naszego kraju z jednym wybranym państwem i odnoszącego się jednocześnie do problematyki relacji polsko-latynoamerykańskich z uwzględnieniem wydarzeń i trendów międzynarodowych, które ujawniły się w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku.

Wiele poszczególnych zagadnień będących przedmiotem rozważań w monografii doczekało się bogatej i wartościowej literatury. Dotyczy to przede wszystkim uwarunkowań i kierunków polityki zagranicznej Polski w okresie pozimnowojennym, w tym implikacji przystąpienia Polski do Unii Europejskiej²⁴, głównych tendencji rozwoju i polityki zagranicznej państw Ameryki

polityce. W: „Dokumenty Robocze CESLA”. Warszawa 2009; *Polska – Ameryka Łacińska. Historia...*; *Wyzwania dla polityki zagranicznej RP wobec Ameryki Łacińskiej...*

21 Zob. np. *Rynki zagraniczne dla polskiego biznesu. Kraje Ameryki Łacińskiej. Argentyna, Brazylia, Kolumbia*. Red. U. KLONOWSKA. Warszawa 2010.

22 Zob. np.: K. GŁUCHOWSKI: *Materiały do problemu osadnictwa polskiego w Brazylii*. Warszawa 1927; W. WÓJCIK: *Moje życie w Brazylii*. Warszawa 1961; *Emigracja Polska w Brazylii. 100 lat osadnictwa*. Warszawa 1971; E. CIURUŚ: *Polacy w Brazylii*. Lublin 1977; Z. DOBOSIEWICZ, W. RÓMMEL: *Polonia w Ameryce Łacińskiej*. Lublin 1977; M. PARADOWSKA: *Polacy w Ameryce Południowej*. Wrocław 1977; M. KULA: *Polonia brazylijska*. Warszawa 1981; M. KULA: *Dzieje Polonii w Ameryce Łacińskiej*. Wrocław 1983; M. PARADOWSKA: *Podróżnicy i emigranci. Szkice z dziejów polskiego wychodźstwa w Ameryce Południowej*. Warszawa 1984; EADEM: *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*. Wrocław 1985; T. PALECZNY: *Emigracja, Polonia, Ameryka Łacińska: procesy emigracji i osadnictwa Polaków w Ameryce Łacińskiej i ich odzwierciedlenie w świadomości społecznej*. Warszawa 1996; M. MALINOWSKI: *Ruch Polonijny w Argentynie i Brazylii w latach 1989–2000*. Warszawa 2005.

23 Zob. np.: E. LEGOMSKA-DWORNIAK: *Polska-Kuba, gospodarka, współpraca*. Warszawa 1975; R. STEMPOWSKI: *Imigranci polscy w Brazylii podczas II wojny światowej*. Kraków 1978; Z. DOBOSIEWICZ: *Polityka zagraniczna państw Ameryki Łacińskiej*. Warszawa 1979; T. ŁEPKOWSKI: *Polska–Meksyk 1918–1939*. Wrocław 1980; L. ONICHIMOWSKI: *Ameryka Łacińska*. Warszawa 1980; M. KULA: *Ameryka Łacińska w relacjach Polaków*. Warszawa 1982; R. STEMPOWSKI: *Ameryka Łacińska. Dyskusja o rozwoju*. Warszawa 1987.

24 Zob. np.: J. KUKUŁKA: *Historia współczesna stosunków międzynarodowych*. Warszawa 1996; *Polska polityka zagraniczna w procesie przemian po 1989 roku*. Red. A. ŻUKOWSKI. Olsztyn 1999; S. PARZYMIŚ: *Stosunki międzynarodowe w Europie 1945–1999*. Warszawa

Łacińskiej²⁵ oraz ewolucji systemu międzynarodowego²⁶. W przypadku kwestii rozwoju państw Ameryki Łacińskiej, a także roli i znaczenia największego państwa Ameryki Południowej, Brazylii, można znaleźć wiele publikacji obcojęzycznych, głównie w języku angielskim i hiszpańskim²⁷.

1999; *Polityka zagraniczna RP 1989–2002*. Red. R. KUŹNIAR, K. SZCZEPANIK. Warszawa 2002; J.K. BIELECKI: *Polska w Unii Europejskiej: jaka polityka zagraniczna?* Warszawa 2003; J. ZAJĄC, R. ZIĘBA: *Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1989*. Toruń 2005; *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*. Red. R. ZIĘBA. Toruń 2005; *Unia Europejska i Polska wobec dylematów integracyjnych na początku XXI wieku*. Red. M. STOLARCZYK. Toruń 2006; *Polska w stosunkach międzynarodowych*. Red. S. BIELEŃ. Warszawa 2007; R. KUŹNIAR: *Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*. Warszawa 2008; R. GRODZKI: *Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku. Główne kierunki, fakty, ludzie, wydarzenia*. Zakrzewo 2009; T. ŁOŚ-NOWAK: *Stosunki międzynarodowe*. Warszawa 2010; S. BIELEŃ: *Polityka zagraniczna Polski po wstąpieniu do NATO i do Unii Europejskiej. Problemy tożsamości i adaptacji*. Warszawa 2010; R. ZIĘBA: *Polityka zagraniczna Polski w strefie euroatlantyckiej*. Warszawa 2013; *Dylematy polityki zagranicznej Polski na początku XXI wieku*. Red. K. CZORNIK, M. LAKOMY, M. STOLARCZYK. Katowice 2014.

25 Zob. np.: J. NOWICKI: *Ameryka Łacińska. Rozwój społeczno-ekonomiczny*. Warszawa 1977; T. LĘPKOWSKI: *Dzieje Ameryki Łacińskiej*. Warszawa 1986; W. DOBRZYCKI: *Stosunki międzynarodowe w Ameryce Łacińskiej...*; V. CORBO: *Reformy gospodarcze w Ameryce Łacińskiej*. Warszawa 2002; M.F. GAWRYCKI: *Unia Europejska – Ameryka Łacińska i Karaiby. Trudne partnerstwo dwóch regionów*. Warszawa 2004; IDEM: *Kuba i rewolucja w Ameryce Łacińskiej*. Warszawa 2004; A. BARTCZAK: *Struktura instytucjonalna MERCOSUR na tle struktur instytucjonalnych Unii Europejskiej i NAFTA*. Warszawa 2005; IDEM: *Ameryka Łacińska wobec wyzwań globalizacji*. Toruń 2006; IDEM: *Polityka zagraniczna państw Ameryki Łacińskiej*. Warszawa 2006; *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2006; J.CH. CHASTEEN: *Ogień i krew. Historia Ameryki Łacińskiej*. Przeł. K. BARTUZI. Warszawa 2007; *Doświadczenie demokracji w Ameryce Łacińskiej*. Red. M. KANIA, A. KAGANIEC-KAMIEŃSKA. Kraków 2008; M.C. EAKIN: *Historia Ameryki Łacińskiej. Zderzenie kultur*. Kraków 2009; K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska u progu XXI wieku*. Lublin 2009; A. OBERDA-MONKIEWICZ: *Polityka USA wobec Ameryki Łacińskiej po zimnej wojnie*. Warszawa 2009; E. CHWIEJ: *Mercosur. Organizacja regionalnej współpracy gospodarczej w Ameryce Południowej*. Kraków 2010; *Brazylia jako mocarstwo wschodzące*. Red. M.F. GAWRYCKI. Warszawa 2013; *Ameryka Łacińska. W poszukiwaniu konsensusu*. Red. K.A. KŁOSIŃSKI, M. CZARNACKI. Lublin 2013; P. ŁACIŃSKI: *Państwo i polityka w Ameryce Łacińskiej. Zarys systemów politycznych państw latynoamerykańskich*. Warszawa 2013; *Ameryka Łacińska w stosunkach międzynarodowych...*

26 Zob. np.: *Międzynarodowe stosunki polityczne*. Red. W. MALENDOWSKI, C. MOJSIEWICZ. Poznań 1996; S. PARZYMIŚ: *Stosunki międzynarodowe w Europie...*; R. KUŹNIAR: *Porządek międzynarodowy u progu XXI w. Wizje – koncepcje – paradygmaty*. Warszawa 2005; R. ZIĘBA: *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*. Warszawa 2008; T. ŁOŚ-NOWAK: *Stosunki międzynarodowe...*; A. OLEKSIUK, M. VASHCHENKO: *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne: gospodarcze wyzwania XXI wieku*. Warszawa 2010; A. ZAĆMIŃSKI: *Historia, polityka, stosunki międzynarodowe. Wybrane zagadnienia*. Bydgoszcz 2010.

27 Angielskojęzyczne zob. np.: A. PRZEWORSKI: *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge 1993; J.J. LINZ, A. STEPAN:

Zasadnicza część dostępnych w Polsce opracowań dotyczących stosunków polsko-latynoamerykańskich została wydana przez Centrum Studiów Latynoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego (CESLA UW), powstałe w 1988 roku, które jest największym w Polsce ośrodkiem prowadzącym działalność badawczą i propagatorską w zakresie wiedzy o Ameryce Łacińskiej i relacjach Polski z państwami tego regionu. Monografie i prace zbiorowe opublikowane przez Centrum okazały się wielce przydatne w opracowaniu podjętego w pracy tematu²⁸.

Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, Latin America and Postcommunist Europe. London 1996; J.M. KATZ: *Structural Reforms, Productivity and Technological Change in Latin America.* Santiago 2001; G. MOGUILLANSKY, R. BIELSCHOWSKY: *Investment and Economic Reform in Latin America.* Santiago 2001; S. MORLEY: *The Income Distribution Problem in Latin America and the Caribbean.* Santiago 2001; J. WELLER: *Economic Reforms, Growth and Employment. Labour Markets in Latin America and the Caribbean.* Santiago 2001; J.A. OCAMPO: *Growth with Stability. Financing for Development in the New International Context.* Santiago 2002; J. GUIRA: *MERCOSUR. Trade and Investment Amid Financial Crisis.* London 2003; A. OCAMPO, J. MARTIN: *Globalization and Development. A Latin American and Caribbean Perspective.* Stanford 2003; F. HAGOPIAN, S. MAINWARING: *The Third Wave of Democratization in Latin America. Advances and Setbacks.* Cambridge 2005; B. LOMBORG: *Latin American Development Priorities.* Cambridge 2009; I. BUSTILLO, H. VELLOSO: *Debt Financing Rollercoaster. Latin American and Caribbean Access to International Bond Markets since the Debt Crisis, 1982–2012.* Santiago 2013; J.A. OCAMPO: *The History and Challenges of Latin American Development.* Santiago 2013; hiszpańskojęzyczne zob. np.: A. MOREIRA MATINS: *La visión europea de las relaciones entre la UE y el Grupo de Río.* Miami 1995; G. DI TELLA: *América Latina y La Unión Europea. Una nueva etapa político-económica en América Latina 1995.* Santiago 1996; J. BACARIA, S. SBERNO: *La Unión Europea y América Latina. Historia de una relación y diez propuestas para reactivarla. Documento de Trabajo IEIE (Instituto de Estudio de la Integración Europea).* Mexico 2003; J.A. OCAMPO, A. UTHOFF: *Gobernabilidad e integración financiera. Ámbito global y regional.* Chile 2004; J. GOŁĘWSKA-BOLEK: *Los procesos de integración en América Latina. Tendencias y barreras.* Warszawa 2007.

28 Centrum Studiów Latynoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego powstało w 1988 roku z inicjatywy profesora Andrzeja Dembicza, uznanego i cenionego promotora i badacza Ameryki Łacińskiej. Centrum, zlikwidowane w 2017 roku, było jednostką organizacyjną Uniwersytetu Warszawskiego o charakterze międzydyscyplinarnym, wchodzącą od 2002 roku w skład Instytutu Ameryki i Europy. Główny cel działalności CESLA stanowiły inspirowanie, prowadzenie i popularyzacja studiów na temat Ameryki Łacińskiej. Wśród wielu opracowań dotyczących Ameryki Łacińskiej, jak również stosunków polsko-latynoamerykańskich, wydanych z ramienia CESLA po 1990 roku, dla przykładu warto wymienić: A. DEMBICZ: *Ameryka Łacińska – przestrzeń i społeczeństwo. Społeczne aspekty przestrzennej koncentracji ludności.* Warszawa 1992; *Relacje Polska–Brazylia. Historia i współczesność.* Red. A. DEMBICZ. M. KULA. Warszawa 1996; *Relacje Polska–Argentyna. Historia i współczesność.* Red. A. DEMBICZ. Warszawa 1996; *Obecność polska w Brazylii. Materiały z Sympozjum Brazylia–Polska, Kurytyba 1988.* Warszawa 1996; A. DEMBICZ et al.: *Stan i perspektywy stosunków gospodarczych...*; *Relacje Polska–Peru. Historia i współczesność.* Red. F. RODRIGUEZ. Warszawa 1998; *Relacje Polska–Chile. Historia*

Wiele wartościowych artykułów poświęconych polityce Polski wobec Ameryki Łacińskiej oraz stosunkom polsko-latynoamerykańskim można odnaleźć w polskojęzycznych pracach zbiorowych²⁹ oraz czasopismach specjalistycznych w języku polskim³⁰, hiszpańskim³¹ i angielskim³². Jeżeli chodzi o opracowania

i współczesność. Red. K. DEMBICZ. Warszawa 2002; *Relacje Polska–Kolumbia. Historia i współczesność*. Red. T. SOŃTA-JAROSZEWICZ. Warszawa 2006; A. DEMBICZ: *Filozofia poznawania Ameryki Łacińskiej. Studium idei i koncepcji poznawania i interpretowania Ameryki od czasów najdawniejszych po współczesne studia latynoamerykańskie*. Warszawa 2006; *Relacje Polska–Meksyk. Historia i współczesność*. Red. F.V. PORRAS. Warszawa 2007; *Relacje Polska–Kuba. Historia i współczesność*. Red. K. DEMBICZ. Warszawa 2013; A. DEMBICZ: *Ameryka Łacińska w XXI wieku. Nowe oblicza, nowe struktury, nowe tożsamości*. Warszawa 2013.

29 Zob. np.: M.F. GAWRYCKI: *Latynoamerykańska wizja pozimnowojennego porządku międzynarodowego i jej funkcje polityczne*. W: *Porządek międzynarodowy u progu XXI wieku*. Red. R. KUŹNIAR. Warszawa 2005; K. KRZYWICKA: *Ameryka Łacińska między integracją a marginalizacją*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie...*, 2006; J. SPYRA: *Stosunki Polski z krajami Ameryki Łacińskiej*. W: *Ameryka Łacińska we współczesnym świecie...*, 2006; B. WOJNA: *Polska polityka wobec Ameryki Łacińskiej i Karaibów – bilans możliwości rozwoju stosunków z perspektywy członkostwa w Unii Europejskiej*. „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2006, nr 4 (32); M. KOPIJ, M. SKOCZ: *Ameryka Łacińska w stosunkach międzynarodowych*. W: *Współczesne stosunki międzynarodowe*. Red. T. ŁOŚ-NOWAK. Wrocław 2008; J. GOCŁOWSKA-BOLEK: *Obecność Ameryki Łacińskiej w polskiej gospodarce i wymianie handlowej*. W: *Ameryka Łacińska w polskiej polityce...*; L. MIODEK: *Obecność Ameryki Łacińskiej w polskiej polityce zagranicznej – przegląd stosunków wzajemnych w latach 1990–2005*. W: *Ameryka Łacińska w polskiej polityce...*; J. GOCŁOWSKA-BOLEK: *Nowy Mercosur. Integracja gospodarcza jako próba odpowiedzi na wyzwania globalizacji*. W: *Ameryka Łacińska. W poszukiwaniu konsensusu...*; J. STRYJEK: *Współpraca gospodarcza Mercosur z Unią Europejską*. W: *Ameryka Łacińska. W poszukiwaniu konsensusu...*; A. GRZYWACZ: *BRICS – przejawy brazylijskiej mocarstwowości w procesie kształtowania nowego ładu międzynarodowego*. W: *Brazylia jako mocarstwo wschodzące...*; R. PIĘKA: *Integracja gospodarcza w Ameryce Południowej – w poszukiwaniu drogi rozwoju*. W: *Ameryka Łacińska. W poszukiwaniu konsensusu...*; J. GOCŁOWSKA-BOLEK: *Ameryka Łacińska...*; EADEM: *Programy stypendialne w krajach Ameryki Łacińskiej – szansa na skuteczną internacjonalizację polskich uczelni*. W: *Czas internacjonalizacji. Wyzwania dla polskich uczelni*. Red. B. SIWIŃSKA, M. ZIMNAK. Warszawa 2016; EADEM: *Uczelnie latynoamerykańskie – atrakcyjni i wymagający partnerzy polskiej internacjonalizacji*. W: *Czas internacjonalizacji II. Perspektywy, priorytety, projekty*. Red. B. SIWIŃSKA, G. MAZUREK. Warszawa 2017.

30 M.in.: „Stosunki Międzynarodowe”, „Sprawy Międzynarodowe”, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, „Rocznik Strategiczny”, „Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego”, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, „Ameryka Łacińska (Kwartalnik Analityczno-Informacyjny, CESLA)”, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K: Politologia”, „Przegląd Polonijny”, „Polonicus”, „Studia Ekonomiczne”, „Studia Europejskie”, „Monitor Polski”, „Zeszyty BRE Bank-Case”, „Pisma Humanistyczne”.

31 M.in.: „Estudios Latinoamericanos”, „Platforma Democrática”, „Revista de Ciencia Política”.

32 M.in.: „European Journal of Latin American Studies”, „Migration Research Series”, „Global Economics Paper”, „Foreign Affairs”.

hiszpańsko- i anglojęzyczne, to większość publikacji oscylujących wokół problematyki niniejszej monografii dotyczy przede wszystkim ewolucji systemu międzynarodowego w Ameryce Łacińskiej oraz relacji państw latynoamerykańskich z regionem europejskim³³. Opracowując niektóre zagadnienia, korzystałam ponadto z artykułów publicystycznych zamieszczonych w polsko- i hiszpańskojęzycznej prasie oraz z licznych materiałów internetowych. Pomocne były także wywiady i rozmowy z ekspertami i latynoamerykanistami w Polskim Radiu.

Ze względu na stosunkowo niewielką liczbę opracowań odnoszących się *stricto* do tytułowej kwestii w dużej mierze bazowano w pracy na dokumentach rządowych oraz informatorach i biuletynach ministerstw spraw zagranicznych RP i państw latynoamerykańskich, dokumentach UE, a także przewodnikach rynkowych dla polskich eksporterów i przedsiębiorców. Niezwykle cennym

33 Spośród hiszpańskojęzycznych zob. np.: L. GONZALES: *Siete etapas de la migración México-Estados Unidos*. W: *Y nos volvemos a encontrar. Migración, identidad y tradición cultural*. Ed. A. SERRANO. [s.l.] 2001; C.D. MARTIN: *Las Relaciones América Latina – Unión Europea: Antecedentes de la importancia e institucionalización del diálogo político*. „Revista de Ciencia Política” 2002, vol. 22, no. 2; *América Latina y La Unión Europea*. Ed. G. WAHLERS. [Santiago 2007]; A. INOTAI: *Relaciones de Cuba con la Unión Europea. Evolución, problemas y perspectivas*. W: *Cuba 2009. Reflexiones en torno a los 50 años de la revolución de Castro*. Ed. A. DEMBICZ. Warszawa 2009; *La Unión Europea y América Latina. Una asociación de actores globales*. Bruselas 2009; C. MALAMUD: *Las relaciones entre la Unión Europea y América Latina en el siglo XXI: entre el voluntarismo y la realidad*. W: „Working Paper” [Plataforma Democrática]. No. 6. [São Paulo] 2010; M. STELMACH: *Actitud del ejército guatemalteco en relación a la población indígena en el periodo de la guerra civil y de la paz*. „Estudios Latinoamericanos” 2011, vol. 31; *Sistemas de innovación en Centroamérica: fortalecimiento a través de la integración regional*. Ed. R.P. PÉREZ. Santiago 2012; „Revista Europea de Estudios Latinoamericanos” 2013, vol. 1, no. 2; spośród angielskojęzycznych zob. np: *A Decade of Light and Shadow. Latin America and the Caribbean in the 1990s*. Ed. J.A. OCAMPO, J. MARTÍN. Santiago 2003; A. PELLEGRINO: *Migration from Latin America to Europe. Trends and Policy Challenges*. W: „IOM Migration Research Series”. Geneva 2004; *Building Better Global Economic BRICs*. W: „Global Economics Paper”. No. 66. [2011] <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf> [dostęp: 24.06.2017]; J. ONIS: *Brazil’s Big Moment*. „Foreign Affairs” 2008, no. 6 (87); *Modeling Public Policies in Latin America and the Caribbean*. Ed. C. DE MIGUEL et al. Santiago 2010; R.B. MANAUT: *Organized Crime and National Security in México*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K: Politologia” 2010; S. PAJOVIĆ: *Particularities of International Insertion of Latin American Countries During the Last Decade of XX Century and Beginning of XXI Century*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K: Politologia” 2010; M. STELMACH: *Military Cooperation in Latin America in 21st Century: Continuity or Change?* W: *Crucial Problems of International Relations through the Eyes of Young Scholars*. Ed. L. KOVACOVSKA, M. YANICKOVA. Prague 2010; M.E.S. DÍAZ DE RIVERA: *The Challenges in the Relationship between State and Nation. The Mexican Case*. „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K: Politologia” 2011; *The International Financial Crisis and Its Implications for Latin America and the Caribbean*. Santiago 2012.

źródłem informacji były strony internetowe polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Gospodarki, Ministerstwa Rozwoju, Ministerstwa Obrony Narodowej, ambasad RP w krajach Ameryki Łacińskiej, Głównego Urzędu Statystycznego, Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, Portalu Promocji Eksportu oraz międzynarodowych instytucji i ośrodków badawczych, na przykład: International Monetary Fund (IMF), World Bank, Inter-American Development Bank, Fundación Unión Europea – América Latina y el Caribe (Fundación EU-LAC), Centro Latinoamericano para las Relaciones con Europa (CELARE), Instituto de Estudios Latinoamericanos (ISLA), Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística, Latin American Studies Association (LASA), Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños (CELAC), Centre for Latin American Research and Documentation (CEDLA), Ibero-Amerikanisches Institut, Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL, Naciones Unidas). W opracowywaniu niektórych zagadnień pomocne były międzynarodowe raporty i rankingi, takie jak: Doing Business, EuroRating, Transparencia Internacional, Index of Economic Freedom, Economist Intelligence Unit, Social Progress Imperative, Climatescope, QS Latin America University Rankings. Wiele cennych materiałów źródłowych oraz informacji pozyskano na podstawie rozmów z promotorem pomocniczą pracy, dr Joanną Gocłowską-Bolek z Ośrodka Analiz Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, a także z latynoamerykanistą dr. Karolem Derwichem z Instytutu Amerykanistyki i Studiów Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Poruszone w pracy kwestie i przedstawione rozważania dalekie są od całościowego ujęcia tak obszernego tematu, jakim są relacje i polityka Polski dotyczące ponad 30 różnorodnych i dynamicznie rozwijających się państw regionu latynoamerykańskiego, z którym łączą nasz kraj historyczne doświadczenia współpracy. Monografię należy potraktować jako wkład autorki w dyskusję na temat reorientacji polskiej polityki wobec państw Ameryki Łacińskiej, w kontekście przyznania im w przestrzeni polityki zewnętrznej RP bardziej adekwatnego niż dotychczas miejsca, ze względu na istniejący potencjał i doświadczenia współpracy, jak również współczesne trendy międzynarodowe.

Podziękowania

Praca ta jest wynikiem moich kilkuletnich badań nad wskazanym w tytule tematem, podejmowanych w ramach studiów doktoranckich w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, pod kierunkiem prof. dr. hab. Mieczysława Stolarczyka, kierownika Zakładu Stosunków Międzynarodowych w Instytucie Nauk Politycznych i Dziennikarstwa na Wydziale Nauk Społecznych UŚ.

Pragnę podziękować promotorowi mojej pracy, Panu Profesorowi Mieczysławowi Stolarczykowi, za wyrażenie zgody na przygotowanie dysertacji pod Jego kierunkiem, opiekę naukową i przychylną pomoc, niezwykle cenne rady i sugestie. Podziękowania składam promotor pomocniczej, Pani Doktor Joannie Goćłowskiej-Bolek, za poświęcony mi czas, inspirujące rozmowy, życzliwe wsparcie i pomoc merytoryczną, między innymi w pozyskiwaniu istotnych materiałów źródłowych. Dziękuję Panu Doktorowi Karolowi Derwichowi za pomoc w opracowaniu niektórych zagadnień dotyczących stosunków Polski z Wenezuelą. Osobne podziękowania kieruję do mojego męża Michała, za pomoc, zrozumienie, cierpliwość i wsparcie na każdym etapie powstawania tej pracy.

Polityka zagraniczna Polski wobec Ameryki Łacińskiej w okresie pozimnowojennym

Praca stanowi ważne kompendium informacji oraz studium relacji polsko-latynoamerykańskich w okresie pozimnowojennym, czyli po 1989 roku, ze szczególnym uwzględnieniem okresu po wejściu Polski do struktur Unii Europejskiej. Będzie to bezspornie istotna pozycja w literaturze z zakresu studiów latynoamerykańskich, politycznych i historycznych, w znacznej mierze wyczerpująca temat stosunków Polski z tym regionem. Z premedytacją użyłam słów „w znacznej mierze”, mając na uwadze fakt, iż intencją autorki było przedstawienie polityki zagranicznej Polski oraz stosunków gospodarczych, politycznych, kulturalnych i naukowych naszego kraju w przypadku regionu Ameryki Łacińskiej jako całości oraz najważniejszych z perspektywy gospodarczej i politycznej państw tego obszaru.

*dr hab. Katarzyna Dembicz, Uniwersytet Warszawski
(z recenzji wydawniczej)*

Justyna Łapaj-Kucharska

doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autorka kilkudziesięciu artykułów naukowych z zakresu stosunków międzynarodowych, uczestniczka kilku grantów uczelnianych i projektów naukowo-badawczych poświęconych zróżnicowanej tematyce z pogranicza mediów, teoretycznych aspektów demokracji, funkcjonowania Unii Europejskiej oraz relacji międzynarodowych. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół polityki zagranicznej Polski w okresie pozimnowojennym wobec państw europejskich i pozaeuropejskich, w tym Ameryki Łacińskiej oraz Bliskiego Wschodu (ze szczególnym uwzględnieniem Izraela), a także kultury żydowskiej.

